

ρὺς ὁ τραγόπαπας κι ὁ κάρπος ὁ Πατριάρχας... "Αιντε!

Μὰ ὁ Γιαννακὸς τὸ 'χε κιόλα σκάσει, τοῦ κάκου βροντοῦσε τὴν πόρτα του ὁ σείζης. "Ελεπε ὁ Γιαννακὸς, εἶχε πάρει τὸ βουνὸ καὶ πήγαινε βιαστικὸς νὰ βρεῖ τὸ Μανολιό, νὰ τοῦ πεῖ τὰ μαντάτα· καὶ νὰ μὴν κατέβει στὸ χωριό, νὰ μὴν τὸν πιάσουν.

Ὁ Μανολιὸς εἶχε πιά ἀρμέξει τὰ πρόβατα κι εἶχε στήσει στὴ φωτιά τὸ καζάνι τὸ γάλα· τὸ Νικολιὸ δίπλα του κρατοῦσε τὸν ταραχτή κι ἀνακάτευε τὸ γάλα καὶ σιγοτραγουδοῦσε.

— Τί ἔχεις, μωρὲ Νικολιό, κι ὄλο τραγουδᾷς καὶ πηδᾷς σὰν τράγος καὶ δὲ σὲ χωράει τὸ βουνό; τὸν ρωτοῦσε κάποτε ὁ Μανολιός, ποὺ καμάρωνε τὸ κέφι καὶ τὴ σβελτοσύνη τοῦ παραγιού του.

— "Ε Μανολιό, τοῦ ἀποκρίνονταν τὸ βοσκοπούλο, ξεχνᾷς πὼς εἶμαι δεκαπέντε χρονῶν! Πὼς θὲς τὸ λοιπόν, ἀφεντικό, νὰ μὲ χωράει ὁ κόσμος;

Μὰ τὸ Λενιὸ τὸν χωροῦσε· ὅταν ἔρχονταν κρυφὰ στὸ βουνὸ καὶ τὸν ἔβρισκε, τὸ Νικολιὸ ἔμπαινε μέσα στὴν ἀγκαλιά της, χωροῦσε ἴσια ἴσια, καὶ δὲν ἤθελε πιά νὰ φύγει.

"Εβρασε πιά τὸ γάλα, καὶ κάθονταν τώρα ὁ Μανολιὸς πλαί στὸ τζάκι, καὶ στὴν ἀναλαμπή τῆς φωτιάς ξεφύλλιζε καὶ μελετοῦσε τὸ μικρὸ Εὐαγγελιάκι... "Αλλη χαρὰ πιά δὲν εἶχε. Πολ-λὲς φορὲς τὰ λόγια τοῦ ξέφευγαν, μὰ ἡ καρδιά του ξηγοῦσε τὰ πάντα, ἀκέριο τὸ νόημα ἀνάβρυζε, καθαρὸ, σίγουρο, διακλαδίζονταν μέσα του καὶ δρόσιζε τὸ σπλάχνο του, σὰν τὸ κρύο νερό.

Τί φτερά ἦταν τοῦτα, πὼς ἀλάφρωσε ἡ ψυχὴ του! Σὰν πρώτη φορά νὰ συναπάντησε τὸ Χριστό, πρώτη φορά ν' ἄκουσε τὴ φωνή του! Γιατὶ πρώτη φορά εἶδε τὸ Χριστό νὰ σηκώνει ἀπάνω του τὰ μάτια καὶ νὰ τοῦ λέει ἡσυχά, μαυλιστικά: «*Ακούθεις μοι!*» Κι ὁ Μανολιός, ἀπὸ τότε πιά, εὐτυχισμένος, ἀμίλητος, περπατοῦσε πίσω ἀπὸ τὸ Χριστό, πότε ἀπάνω στὸ δροσερὸ χορτάρι τῆς Γαλιλαίας, πότε στοὺς ἀμμουδεροὺς ὄχτους τῆς λίμνης Γεννησαρέτ καὶ πότε ἀπάνω στίς σκληρὲς πέτρες τῆς Ἰουδαίας... Καὶ τὸ βράδυ ξάπλωνε τὰ πόδια του κάτω ἀπὸ μὴν ἑλιά καὶ κοίταζε ἀνάμεσα ἀπὸ τ' ἀσημένια φύλλα τ' ἀστέρια νὰ σαλεύουν. Τί γαλάζιος καὶ βαθὺς ἦταν ὁ οὐρανὸς μαζί του, τί καθαρὸς κι ἀνάλαφρος, σὰν πνέμα, ὁ ἀγέρας, καὶ πὼς μύριζε τὸ χῶμα!

Προχτὲς εἶχαν πάει μαζί σ' ἓνα μικρὸ χωριουδάκι, στὴν Κανᾶ, σ' ἓνα γάμο. Μπήκε ὁ Χριστὸς μέσα στὸ σπίτι σὰ γαμπρός· κι ὅλες οἱ ψυχὲς ἀναγάλλιασαν ὡς τὸν εἶδαν, κοκκίνισαν σὰ νύφες. Σηκώθηκαν ἡ νύφη κι ὁ γαμπρός, ἔδωκαν τοὺς ὄρκους,

ξάπλωσαν οἱ καλεσμένοι στὰ κλινάρια κι ἄρχισαν νὰ τρῶν καὶ νὰ πίνουν. Σήκωσε ὁ Χριστὸς τὸ ποτήρι, εὐκλήθηκε τοὺς νιόνυφους, εἶπε λίγα λόγια, πολὺ ἀπλά, μὰ οἱ νιόνυφοι ἔνωσαν ξαφνικὰ πὼς ὁ γάμος εἶναι μυστήριο φοβερὸ, πὼς ἡ γυναίκα κι ὁ ἄντρας εἶναι οἱ δυὸ κολόνες ποὺ ἀναbastοῦν τὴ γῆς καὶ δὲν τὴν ἀφήνουν νὰ πέσει... Φούντωσε τὸ γλέντι, σώθηκε τὸ κρασί, στράφηκε ἡ μάνα τοῦ Χριστοῦ στὸ γιό της: «*Παιδί μου, τέλεψε τὸ κρασί...*» Ἀναταράχτηκε ἡ παρθένα δύναμη στὸ στήθος τοῦ Χριστοῦ· πρώτη φορά θ' ἄπλωνε τὸ χέρι καὶ θὰ πρόσταζε τὴ φύση ν' ἀλλάξει δρόμο. Σὰν τὸ αὐτόπουλο ποὺ πρωτοπετάει κι ἀνοίγει δειλὰ τὶς δυνατὲς φτέρουγες, σηκώθη ἀγάλια ὁ Χριστὸς, βγήκε στὴν αὐλὴ κι ἔσκυψε στίς ἑξι γοῦρνες τὸ νερό, καὶ καθρεφτίστηκε ἀπάνω τους τὸ πρόσωπό του· κι ὡς καθρεφτίστηκε ἀπάνω τους τὸ πρόσωπό του, μονομιᾷς τὸ νερὸ γίνηκε κρασί — καὶ στράφηκε ὁ Χριστὸς στὸ Μανολιό, ποὺ τὸν εἶχε ἀκολουθήσει στὴν αὐλὴ, καὶ τοῦ χαμογέλασε...

Μιὰν ἄλλη μέρα, θυμᾶται ὁ Μανολιός, ζέστη πολλή, χιλιάδες κόσμος εἶχε μαζωχτεῖ στοὺς ὄχτους τῆς λίμνης, κι ὁ Χριστὸς μπήκε σ' ἓνα καῖκι, μπήκε κι ὁ Μανολιὸς μαζί του, καὶ δέχονταν κι αὐτὸς τὸ λόγο τὸν καλὸ σὰ σιτάρι στὸ σπλάχνο του... Βγήκε ὁ σποριάς νὰ σπείρει τὸ σπόρο του... Κι ἔνωθε ὁ Μανολιὸς σὰ γῆς ἀγαθὴ τὴν καρδιά του, κι ὁ σπόρος φύτρωνε, γίνονταν χόρτο, τὸ χόρτο γίνονταν ἀστάχυ καὶ τὸ ἀστάχυ ψωμί μὲ χαραγμένο ἀπάνω του βαθιὰ ἓνα μεγάλο σταυρό.

Μιὰν ἄλλη πάλι μέρα περπατοῦσαν ἀνάμεσα στὰ ὄριμα σπαρμένα, ἦταν μεσημέρι, πείνασαν, κι ὁ Χριστὸς ἄπλωσε τὸ χέρι, ἔκοψε ἓνα ἀστάχυ, ἔκοψαν κι οἱ μαθητές, ἔκοψε κι ὁ Μανολιός, ξεκούκιζαν ἓνα ἓνα τὸ σπυρὶ τὸ σιτάρι κι ἔτρωγαν. Τί γλύκα ποὺ εἶχε τὸ χλωρὸ τοῦτο σιτάρι, γεμάτο γάλα, καὶ πὼς χόρταινε τὸ κορμί καὶ τὴν ψυχὴ! Κι ἀπάνωθ' εἶχε τὰ χελιδόνια τιτίβιζαν κι ἀκολουθοῦσαν κι αὐτὰ σὰ μαθητοῦδια τὸ Χριστό, καὶ στὰ πόδια τους τὰ φτωχὰ λουλούδια τοῦ ἀγροῦ ἦταν ντυμένα πιδ πλούσια κι ἀπὸ τὸ βασιλιά τὸ Σολομώντα.

"Ενας Φαρισαῖος τοὺς κάλεσε σπιτί του· ὁ Μανολιὸς στάθηκε στὸν παραστάτη τῆς πόρτας καὶ κοίταζε. Μὲ τί περιφρονητικὰ συγκατάβαση δέχτηκε ὁ Φαρισαῖος τὸ Χριστό στὸ ἀρχοντικό του! Δὲν τοῦ ἔπλυνε τὰ πόδια, δὲν τοῦ ἔχυσε μύρο στὰ μαλλιά, δὲν τοῦ ἔδωκε τὸ φίλημα τῆς εἰρήνης... Καὶ νά, τὴν ὥρα ποὺ ἔτρωγαν ἀμίλητοι, μύρισε ξαφνικὰ ὁ ἀγέρας, μπήκε μέσα μιὰ γυναίκα, μὲ ἀνοιχτὸ τὸ στήθος, μὲ τετράξανθα μαλλιά, καὶ κρατοῦσε ἓνα ἀλαβάστρινο δοχεῖο ἀκριβὸ μύρο. Ὁ Μανολιός, ὡς

τὴν εἶδε, τρόμαξε... Ποιὰ ἔναι ἡ γυναῖκα τούτη, κάπου τὴν ἔχει δεῖ, δὲ θυμᾶται! Γονάτισε ἡ γυναῖκα στὰ πόδια τοῦ Χριστοῦ, ἔσπασε τὸ μυρογιάλι, ἔχυσε στ' ἅγια πόδια τὸ μύρο, κι ὕστερα ἔλυσε τὰ μαλλιά της καὶ τὰ σκούπιζε κι ἐκλαιγε... Κι ὁ Χριστὸς ἔσκυψε, ἀπὶθῶσε τὸ χέρι στὸ ξανθὸ κεφάλι κι ἀκούστηκε γλυκιὰ πολὺ ἡ φωνή του: «Συχωρεμένες, ἀδερφή μου, ὅλες σου οἱ ἁμαρτίες, γιατί ἀγάπησες πολὺ...»

Ὁ Μανολιὸς ἐκλείσει τὸ Εὐαγγελιάκι, κι ἡ καρδιά του εἶχε ξεχειλίσει· κοίταξε γύρα του — ἀναβε ἀκόμα ἡ φωτιά χαρούμενη, τὸ χαμῶι εἶχε γεμίσει ἴσκιο γαλάζιο κι ὁ Νικολιὸς πηγαινόρχουνταν σιγοτραγουδώντας κι ἐτοίμαζε τὸ δείπνο.

Εἶχε ξεχειλίσει ἡ καρδιά τοῦ Μανολιοῦ ἀγάπη καὶ γλύκα κι εὐτυχία· δὲν μπορούσε πιά, ἤθελε νὰ τὴ μοιραστεῖ μὲ τὸν κόσμον. Πόθος σφοδρὸς γεννήθηκε στὸ σπλάχνον του νὰ σηκωθεί καὶ νὰ κηρύξει τὸ λόγο τὸν καλὸ στὶς πέτρες, στὰ πρόβατα, στοὺς ἀνθρώπους.

— Ἐ Νικολιό, φώναξε, ἄσε τὸ φαί κι ἔλα κάθισε κοντά μου, ν' ἀκούσεις καὶ σὺ τὸ λόγο τοῦ Θεοῦ, νὰ γίνεις ἄνθρωπος· τώρα εἶσαι ἀγρίμι.

Τὸ βοσκόπουλο στράφηκε, κοίταξε τὸ Μανολιό, τὸν πῆραν τὰ γέλια.

— Μὰ δὲ θέλω, μωρὲ Μανολιό, ἄσε με καὶ καλὰ εἶμαι... Γιὰ μπάς καὶ θες νὰ μὲ κάμεις νὰ χάσω τὸ κέφι μου;

— Θὰ σοῦ διαβάσω λίγο Εὐαγγέλιο, νὰ δεῖς τὴ γλύκα του...

— Μοῦ τὸ διαβάζεις σὰν ἀρρωστήσω· τώρα καλὰ εἶμαι, σοῦ λέω... Ἔστρωσα τὸ σοφρά, κάτσε νὰ φᾶμε.

— Δὲν πεινῶ, φάε ἐσύ... εἶπε ὁ Μανολιὸς κι ἀνοιξε πάλι τὸ Εὐαγγελιάκι, ἔσκυψε στὴ φλόγα καὶ διάβασε:

«Ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἀκολουθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖτω μοι. ὅς ὃ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ὅς ὃ ἂν ἀπολέσῃ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἐνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου, οὗτος σώσει αὐτήν. τί γὰρ ὠφελήσει ἄνθρωπον ἔὰν κερδήσῃ τὸν κόσμον ὅλον, καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ;»

Ἐνιωθε τέλεια τὸ νόημα ὁ Μανολιός, ἐκλείσει τὸ Εὐαγγέλιο, ἐκλείσει τὰ μάτια του — ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά ἡ ψυχὴ, ἀπὸ τὴν ἄλλη ἀλάκερος ὁ κόσμος, κι ἡ ψυχὴ ἀξίζει πιδὸ πολὺ. Γιατί νὰ φοβᾶσαι τὸ θάνατο, γιατί νὰ σκύβεις μπροστὰ στοὺς δυνατοὺς τῆς γῆς, γιατί νὰ τρέμεις νὰ χάσεις τὴν ἐπίγεια ζωή; Ἐχεις ψυχὴ ἀθάνατη, τί φοβάσαι; Αὐτὴ νὰ σώσεις!

Ὁ Γιαννακὸς εἶχε προβάλλει στὸ κατώφλι πολλήφωρα τώρα

καὶ κοίταξε. Μὰ κανένας δὲν τὸν εἶδε· ὁ Νικολιὸς τοῦ ἔχε γυρισμένη τὴν πλάτη κι ἦταν βυθισμένος στὸ φαί. Ἐτρωγε, ἔτρωγε, ἐπαιρνε δύναμη, τὸ Λενιὸ θὰ ῥχουνταν, ποιὸς ξέρει, ἀπόψε κιόλα, πρέπει νὰ ἔχει δύναμη πολλὴ νὰ παλέψει μαζί του. Κι ὁ Μανολιὸς εἶχε κλείσει τὰ μάτια του καὶ βυθίζονταν σὲ ἀλάλητη εὐδαιμονία...

«Αὐτὸς εἶναι μέσα καὶ μέσα στὴν Παράδεισο, συλλογίστηκε ὁ Γιαννακός. Ἄν δὲν τοῦ μιλήσω, ποτὲ δὲ θὰ βγεῖ· ἄς τοῦ μιλήσω!»

— Ἐ Μανολιό, φώναξε καὶ δρασκέλισε τὸ κατώφλι· ἔ Μανολιό, καλῶς σὲ βρήκα!

Ὁ Μανολιὸς τινάχτηκε, τρόμαξε ἀκούγοντας ἀνθρώπινη φωνή.

— Ποιὸς εἶναι; ρώτησε ἀνοίγοντας μὲ δυσκολία τὰ μάτια.

— Ἐέχασες κιόλα τὴ φωνή μου, Μανολιό; Ὁ Γιαννακός.

— Συμπάθα με, Γιαννακό μου· ἤμουν μακριὰ πολὺ, δὲ σὲ κατάλαβα. Ποιὸς ἀγέρας σὲ φέρνει τέτοια ὥρα στὸ βουνό;

— Ἐνας κακὸς ἀγέρας, Μανολιό μου· ἐσύ ἔσαι στὴν Παράδεισο, ἐγώ, συμπάθα με, σοῦ φέρνω μαντάτα ἀπὸ τὴν Κόλαση.

— Ἀπὸ τὸ χωριό;

— Ἀπὸ τὸ χωριό. Βρέθηκε σκοτωμένο τὸ Γιουσσυφάκι σήμερα τὸ πρωί, φρένιασε ὁ Ἀγάς, ἐπιασε τὸν παπα-Γρηγόρη καὶ τοὺς προεστοὺς καὶ τὸν Παναγιώταρο, τοὺς ἔριξε στὸ μουντρούμι, κι ἀπὸ αὐριο θ' ἀρχίσει ἡ κρεμάλα. Περάστηκαν κιόλα οἱ θελιές ἀπὸ τὸν πλάτανο· καὶ θὰ βάλει ἀρχὴ αὐριο κιόλα ἀπὸ τὸν κακομοῖρη τὸν Παναγιώταρο... Κι ὕστερα, λέει, θὰ πιάσει κι ἄλλους, κι ἄλλους, θὰ ξεκάμει τὸ χωριό, ὥσπου νὰ βρεθεῖ ὁ φονιάς. Ὁρῆνος σηκώθηκε στὸ χωριό, μανταλώθηκαν οἱ πόρτες, χαθήκαμε! Κι ἦρθα νὰ σοῦ τὸ πῶ, Μανολιό, νὰ μὴν κατεβεῖς στὸ χωριό καὶ σὲ πιάσουν. Καλὰ ἔσαι ἐδῶ, ἀσφάλεια!

Τὸ μάτι τοῦ Μανολιοῦ ἄστραψε. «Νὰ ἡ στιγμή, συλλογίστηκε, νὰ ἡ στιγμή νὰ δείξεις ἂν ἔχεις ψυχὴ ἀθάνατη!» Μὰ δὲ φανέρωσε τὴ χαρά του· ἄκουε τὸ φίλον του νὰ τοῦ μιλάει λαχανιασμένος, ἀπελπισμένος, κι αὐτὸς ἔλεγε καὶ ξανάλεγε μέσα του: «Νὰ ἡ στιγμή, νὰ ἡ στιγμή· ἂν τὴν ἀφήσεις νὰ χαθεῖ, χάθηκες!»

— Ἐφαγες, Γιαννακό; ρώτησε.

— Ὅχι, Μανολιό μου, μὰ δὲν πεινῶ.

— Κι ἐγὼ δὲν πεινοῦσα, μὰ τώρα πείνασα· θὰ φᾶμε, θὰ κουβεντιάσουμε κι ὕστερα ἐδῶ θὰ κοιμηθεῖς ἀπόψε· κι αὐριο, ἅμα ξημερώσει ὁ Θεός, βλέπουμε.

Ὁ Γιαννακὸς κοίταξε παραξενεμένος τὸ φίλον του.

— Πώς μπορείς καὶ μιᾶς μὲ τέτοια ἡσυχία, Μανολιό μου; Μὰ δὲν κατάλαβες; Τὸ χωριό μας κιντουνεύει.

— Ξέρω τὸ φονιά, ἀποκρίθηκε ὁ Μανολιός· μὴ φοβάσαι· τὸ χωριὸ δὲ θὰ χαθεῖ.

— Ξέρεις τὸ φονιά! ἔκαμε ὁ Γιαννακὸς γουρλώνοντας τὰ μάτια. Πῶς τὸν ξέρεις; Ποιὸς εἶναι, ποιός;

— Μὴ βιάζεσαι, ἔκαμε χαμογελώντας ὁ Μανολιός· τί βιάζεσαι; Αὔριο θὰ τὰ μάθεις ὅλα· κάμε ὑπομονή. Τώρα νὰ φᾶμε, νὰ κουβεντιάσουμε καὶ νὰ κοιμηθοῦμε· ὅλα θὰ πᾶν καλά, μὲ τὴ δύναμη τοῦ Θεοῦ! Ἦ Νικολιό, κάμε μας τόπο, πεινάσαμε κι ἐμεῖς!

Στρώθηκαν διπλοπόδι, ἔκαμαν τὸ σταυρό τους, ρίχτηκαν στὸ φαί. Κάπου κάπου ὁ Γιαννακὸς σήκωνε τὰ μάτια, κοίταζε τὸ Μανολιό· μέσα ἀπὸ τὴν ξαφρισμένη σάρκα τοῦ προσώπου ξεχώριζε βαθιὰ τὰ μάτια τοῦ Μανολιοῦ νὰ λαμπυρίζουν ἡσυχά, χαρούμενα.

«Δὲν καταλαβαίνω τίποτα... δὲν καταλαβαίνω τίποτα!» συλλογίζονταν.

Δὲν μπορούσε πιά νὰ βαστάξει τὴ σιωπή, μίλησε.

— Πῶς τὰ περνᾷς στὴ μοναξιά, Μανολιό; ρώτησε.

— Μὰ δὲν εἶμαι μοναχός, ἀποκρίθηκε ὁ Μανολιὸς δείχνοντας τὸ Εὐαγγέλιο· εἶναι ὁ Χριστὸς μαζί μου.

— Κι ἡ ἄρρώστια;

Ἦ Μανολιὸς ξαφνιαστικῶς τὴν εἶχε ξεχάσει.

— Ποιὰ ἄρρώστια; Ἦ Α, ναί, εἶμαι πάντα ἁμαρτωλός, Γιαννακό μου· δὲ φεύγει. Ἦχω φαίνεται ἀκόμα τὸ κακὸ στὸ νοῦ μου· ὁ Θεὸς νὰ μὲ λυπηθεῖ!

— Ἦγὼ σᾶς ἀφήνω, εἶπε τὸ Νικολιό, σφουγγίζοντας τὰ χεῖλια του· εἶναι φεγγάρι, δὲν μπορῶ νὰ κοιμηθῶ· πάω νὰ κάμω μιὰ βόλτα.

Πῆρε τὸ ραβδί του κι ἔφυγε σφυρίζοντας.

— Γιαννακό μου, εἶπε ὁ Μανολιός, αὔριο πρέπει νὰ ξυπνήσουμε πρωί, ἄς κοιμηθοῦμε· καλὸς εἶναι ὁ ὕπνος, ἐδῶ στὴ μοναξιά τὸ ἴμαθ κι αὐτό· πὶὸ συχνὰ μιλάει ὁ Θεὸς στοὺς κοιμισμένους παρὰ στοὺς ξυπνητοὺς.

Ἦστρωσαν ἔξω, γιὰ πὶὸ δροσιά, μιὰ μεγάλη πατανία, ξάπλωσαν. Μύριζε ὁ ἀγέρας θυμάρη, σηκώθηκαν οἱ φωνὲς τῆς νύχτας καὶ πλήθυναν τὴ σιωπή, τὸ φεγγάρι ἀνέβηκε στὸν οὐρανὸ συντριμμένο.

— Τὸν κακομοῖρη τὸν Παναγιώταρο συλλογίζουμαι, εἶπε ὁ Γιαννακός, ποῦ δὲν εἶχε ὕπνο ἀπόψε.

— Κι ἐγὼ, εἶπε σιγὰ κι ὁ Μανολιός· αὐτὸν περισσότερο ἀπ'

ἄλλους.

— Αὐτὸν κι ἐγὼ περισσότερο ἀπ' ἄλλους· μὰ γιατί;

— Γιατί αὐτὸς χάθηκε ἀπὸ τὴν πολλὴν ἀγάπη, Γιαννακό μου. Εἶναι μιὰ ψυχὴ δυνατὴ καὶ κολασμένη. Μπλέχτηκε μέσα στὰ πάθη, τυλίχτηκε, ἀγριεύτηκε, χιμάει νὰ ξεφύγει, μὰ ἀλί του, μεπερδεύεται πὶὸ πολὺ... Δέρνει, μεθάει, βλαστημάει, γιὰ ν' ἀλαφρώσει· μὰ ὅλο καὶ πὶὸ βαραίνει καὶ βουλιάζει... Ἦ ἀγαποῦσε λιγότερο... Ἦ ὅχι λιγότερο, διόρθωσε τὸ λόγο του εὐτὸς ὁ Μανολιός, ἂν ἀγαποῦσε περισσότερο, θὰ μπορούσε ἴσως νὰ σωθεῖ...

— Βάνω τὸ κεφάλι μου πῶς αὐτὸς δὲ σκότωσε τὸ Γιουσσυφάκι... εἶπε ὁ Γιαννακός, ποῦ ἤθελε ἀκόμα κουβέντα. Πές μου το, νὰ σὲ χαρῶ, Μανολιό, νὰ ἡσυχάσω. Εἶναι ὁ Παναγιώταρος;

— Ἦ Ελα, Γιαννακό μου, κοιμήσου· ὄχι, δὲν εἶναι αὐτός.

— Δόξα σοι ὁ Θεός! ἔκαμε ὁ Γιαννακός εὐχαριστημένος κι ἔκλεισε τὰ μάτια.

Ἦ ἔκλεισε κι ὁ Μανολιὸς τὰ μάτια, βιάζονταν νὰ μείνει μόνος. Τὸν τελευταῖο τοῦτον καιρὸ τοῦ ἄρεσε, καὶ μέρα ἀκόμα, νὰ κρατᾷ τὰ μάτια σφαληχτά· τοῦ φαίνονταν πῶς ἔβλεπε ἔτσι καθαρότερα τὴν ψυχὴ του.

Θυμόταν συχνά, τώρα τελευταῖα, ἓνα λόγο τοῦ γέροντά του Μανασῆ. Κάποτε εἶχε ἔρθει νὰ τὸν δεῖ ἓνας ἀσκητὴς κι ἔμεινε ὀλόκληρη τὴ μέρα μαζί του· ἀνοίγε τὰ μάτια του μιὰ στιγμή, ὕστερα πάλι βιαστικὰ τὰ σφαλνοῦσε. «Ἦ ἄνοιξε τὰ μάτια, γέροντά μου, εἶπε ὁ πᾶτερ Μανασῆς· ἀνοιξέ τα νὰ δεῖς τὰ θαυμαστὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ. — Ἦγὼ σφαλνῶ τὰ μάτια μου, τοῦ ἀποκρίθηκε ὁ ἀσκητὴς, καὶ βλέπω Ἐκεῖνον ποῦ τὰ ἔκαμε.»

Ἦ ὅμοια σφαλνοῦσε τὸν καιρὸ τοῦτον κι ὁ Μανολιὸς τὰ μάτια γιὰ νὰ δεῖ τὸ Χριστὸ καὶ ν' ἀκούσει τὴ φωνὴ του. Διάβαζε μιὰ φράση ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο, κι ὕστερα σφαλνοῦσε τὰ μάτια καὶ συνέχιζε τὴν πορεία. Μέσα στὸ δροσερὸ σκοτάδι ξεχώριζε καθαρά τὸ Χριστό, ντυμένο κάτασπρα, νὰ ὀδεύει μπροστά, καὶ πίσω οἱ μαθητές, κι ἔμπαινε κι αὐτός, κρυφά, στερνός, στὴ συνοδεία.

— Αὔριο ἔχουμε πολλὴ δουλειά, μουρμούρισε σφαλνώντας τὰ μάτια, πολλὴ καὶ δύσκολη — βόηθα, Χριστέ μου!

— Βόηθα, Χριστέ μου! ἀναστέναξε πάλι, σὰ νὰ μαύλιζε καὶ νὰ καλνοῦσε τὸ Χριστὸ μέσα στὴ νύχτα.

Κι ὁ Χριστὸς ἦρθε. Κι ὅταν, πρὶ νὰ χαράξει ἡ μέρα, ὁ Μανολιὸς βγήκε ἀπὸ τὸν ὕπνο κι ἔκαμε τὸ σταυρό του, τ' ὄνειρο στράφταλιζε στὸ νοῦ του, λαμπερό, σὰν τὸν αὐγερινό. Σὰ νὰ

περπατούσε, λέει, στην άκρα μιᾶς λίμνης καταγάλανης· βιάζονταν· αναμέριζε τὰ καλάμια καὶ τίς λυγαριές καὶ προχωροῦσε. Μὰ ὅσο προχωροῦσε, τὰ καλάμια κι οἱ λυγαριές γίνονταν ἄντρες καὶ γυναῖκες, χιλιάδες, πίσω του. Ἀγέρας φύσηξε κι ὅλοι τότε ἄρχισαν νὰ φωνάζουν: «Σκοτώστε τον! Σκοτώστε τον!»

Ἔκαμε νὰ φύγει, μὰ ἓνα χέρι ἤρθε καὶ τοῦ ἔπιασε τὸν ὄμο καὶ μιὰ φωνὴ ἀκούστηκε: «Πιστεύεις; — Πιστεύω, Κύριε!» ἀποκρίθηκε ὁ Μανολιός, κι ὀλομεμιᾶς ἔπεσε ὁ ἀγέρας κι οἱ ἄντρες κι οἱ γυναῖκες ξαναγίνηκαν καλάμια. Κι ἓνας πλάτανος γεμάτος χελιδόνια ὠψώθηκε μπροστὰ του καὶ κελαηδοῦσε· κι ἀπάνω του κρέμουνταν ἓνα κορμὶ καὶ καμπάνιζε στὸν ἀγέρα· τινάχτηκε ὁ Μανολιός σὰ νὰ ἔλεγε νὰ φύγει· μὰ ἡ φωνὴ ἀκούστηκε πάλι: «Μὴ σταματᾶς, περπάτα!»

Ἔσυρε φωνὴ καὶ ξύπνησε· μὴ σταματᾶς, περπάτα, αὐτὴ ἦν ἡ φωνὴ τοῦ Θεοῦ: πᾶμε!

Τινάχτηκε ἀπάνω, πλύθηκε, χτενίστηκε, ἔβαλε τὰ γιορτινά του, πῆρε στὸν κόρφο του τὸ Εὐαγγέλιο καὶ σκούνηξε τὸ Γιαννακό.

— Ἔ Γιαννακό, τοῦ φώναξε χαρούμενος, ξύπνα, τεμπέλη!

Ἄνοιξε ὁ Γιαννακός τὰ μάτια, καμάρωσε τὸ φίλο του.

— Ντύθηκες σὰ γαμπρός, Μανολιό, εἶπε, τὰ μάτια σου λάμπουν· τί καλὸ ὄνειρο εἶδες;

— Πᾶμε, εἶπε ὁ Μανολιός, μὴ χάνουμε καιρό· συλλογίσου τὴν τρομάρα τοῦ Παναγιώταρου, συλλογίσου τὴν τρομάρα τοῦ χωριοῦ, ἔλα!

IX

ΜΕΓΑΛΗ ΧΑΡΑ ΝΑ ΣΗΚΩΘΕΙΣ ΕΝΑ ΠΡΩΙ ΚΑΙ ΝΑ ἔχεις πάρει μιὰ μεγάλη ἀπόφαση. Κατηφοροῦσε ὁ Μανολιός τὸ βουνὸ ἀνάλαφρος, ἀεροπερπατώντας, δὲν ἄγγιζε τὴ γῆς, κι ἄξαφνα τοῦ φάνηκε πὼς εἶχαν ἀπλώσει οἱ ἀρχάγγελοι τίς φτέρουγες καὶ τὸν κατέβαζαν ἀπὸ βράχο σὲ βράχο, σὰ νὰ ἔταν ἓνα ποκάρι σύννεφο καὶ τὸ φυσοῦσε ἀνάλαφρος ἀγέρας.

Πίσω του ἔτρεχε λαχανιαστός ὁ Γιαννακός, μὰ δὲν μπορούσε νὰ τὸν προλάβει.

— Μωρέ, φτέρουγες ἔκαμες, θαρρῶ, Μανολιό! τοῦ φώναξε· κοντοκρατήσου λίγο νὰ σὲ φτάσω!

Μὰ ὁ Μανολιός νογοῦσε τίς φτέρουγες κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του καὶ δὲν μπορούσε νὰ περιμένει. Πὼς μπορούσε νὰ πεῖ στίς φτέρουγες: σταθεῖτε νὰ περιμένουμε τὸ Γιαννακό;

— Θέλω μὰ δὲν μπορῶ, Γιαννακό μου, τοῦ φώναξε· βιάζομαι.

Ἦταν οἱ ἴδιες φτέρουγες ποὺ τὸν ἀναβαστοῦσαν κι ὅταν σφαλνοῦσε τὰ μάτια κι ἀκολουθοῦσε τὸ Χριστὸ νὰ σπέρνει τὸ λόγο τὸν καλὸ στὴ γῆς τὴν ἀγαθὴ καὶ στίς πέτρες. Πὼς πετοῦσε, ἀκολουθώντας τὸ Χριστό, ἀπὸ τὴ Γεννησαρέτ στὴν Ἰουδαία, πατώντας ἀνάλαφρα τὰ μικρὰ ἀγαπημένα χωριοδάκια μὲ τοὺς πιστοὺς φίλους — τὴν Καπερναοῦμ, τὴν Κανᾶ, τὰ Μάγδαλα, τὴ Ναζαρέτ, κι ὅστερα μ' ἓνα πῆδημα δρασκέλιζε τὴ Σαμάρεια, κι ἀπὸ κεῖ στ' ἀγαπημένα λημέρια γύρα ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ — τὴ Βηθανία, τὴ Βηθλεέμ, τὴ Βηθαβαρά, τὴν Ἱεριχώ, τοὺς Ἑμμαούς;... Ὅμοια καὶ σήμερα ὁ Μανολιός πετοῦσε, σὰ ν' ἀκολουθοῦσε πάλι τ' ἀχνάρια τοῦ Χριστοῦ καὶ κατέβαινε στὴ

Λυκόβρυση. Κι ὅλο κι ἀλάφρωνε τὸ κορμί του, ξνιωθε τὸ πρόσωπό του νὰ μερμιδίζει κι ἕνα ἕνα νὰ πέφτουν τὰ λέπια ἀπὸ τὰ μάγουλά του καὶ γύρα ἀπὸ τὸ στόμα. Ἐνιωθε νὰ λευτερώνεται ἡ σάρκα του, ν' ἀνοίγει τρυφερὴ σὰν τὴν καρδιά τοῦ καλαμιοῦ.

Ὁ Μανολιὸς σταμάτησε σαστισμένος· ἔτρεμε ἡ καρδιά του — ἕνα χέρι, τὸ 'δε μὲ τὰ μάτια του, πέρασε ἀπάνω ἀπ' ὅλο του τὸ πρόσωπο καὶ τὸ χάδεψε, ἤσυχο, δροσερό, σὰν τὸ πρῶινὸ ἀγεράκι τοῦ βουνοῦ...

Ἦταν σίγουρος, μὰ ἀκόμα δὲν τολμοῦσε νὰ βάλει τὸ χέρι καὶ νὰ δεῖ.

«Τὸ θάμα! τὸ θάμα!» συλλογίζονταν κι ἔτρεμε.

Ὁ Γιαννακὸς ἔφτασε λαχανιάζοντας· σήκωσε τὰ μάτια, κοίταξε τὸ Μανολιό, ἔσυρε φωνή:

— Μανολιό μου! Μανολιό μου! καὶ ρίχτηκε στὴν ἀγκαλιά του.

Ὁ Μανολιὸς ἔβαλε τὸ χέρι στὸ πρόσωπό του, τὰ δάχτυλα ἀχόρταγα ἔψαξαν ὀλοῦθε· ἡ ἄγρια σάρκα εἶχε λιώσει σὰν τὸ κερί, ξεφούσκωσε τὸ ξαφρισμένο μοῦτρο, ξαναγύρισε στὸν ἄνθρωπο.

— Δόξα σοι ὁ Θεός... μουρμούρισε ὁ Μανολιὸς κάνοντας τὸ σταυρό του· δόξα σοι ὁ Θεός, συχώρεσε ὁ Θεός τὶς ἁμαρτίες μου...

— Μανολιό μου, φώναξε ὁ Γιαννακὸς καὶ τὰ μάτια του ἔτρεχαν, ἄσε νὰ σοῦ φιλήσω τὸ χέρι... Νίκησες τὸν πειρασμό, καθάρισε ἡ ψυχὴ σου, ἔφυγε ἡ βούλα τοῦ σατανᾶ ἀπὸ τὸ πρόσωπό σου.

Ὁ Γιαννακὸς ἄπλωσε τὴν τραχιά του παλάμη, χαίδεψε τὸ πρόσωπο τοῦ φίλου του, ὥρα πολλή, ἀμίλητος.

— Ἐμπρός! εἶπε ὁ Μανολιός, μὴ χάνουμε καιρό!

Ὁ ἥλιος πιά εἶχε προβάλει, ἀκούστηκαν τὰ κοκόρια καὶ τὰ σκυλιά στὸ χωριό, φάνηκε κάτω στὸν κάμπο, μέσα σὲ ἀνάλαφρη κατὰχνια, τὸ πλούσιο κεφαλοχώρι.

Ὁ Μανολιὸς στράφηκε στὸ σύντροφό του:

— Γιαννακό, εἶπε, ὅ,τι κάνω κι ὅ,τι πῶ τώρα κατεβαίνοντας στὸ χωριό, νὰ μὴ φέρεις ἀντίσταση. Νὰ ξέρεις, δὲν εἰμαι ἐγὼ ποὺ μιλῶ, εἶναι ὁ Χριστὸς ποὺ μὲ πρόσταξε· ἐγὼ ἔχτελῶ διαταγές, τίποτα ἄλλο· κατάλαβες, Γιαννακό μου;

— Τί θὰ κάμεις; Τί θὰ πεῖς; ρώτησε ὁ Γιαννακὸς ἀνήσυχος.

Σὰ νὰ τοῦ φάνηκε ξαφνικὰ πὼς ὁ φίλος του τὸν ἀποχαιρετοῦσε.

— Ὅ,τι προστάζει ὁ Χριστὸς, σοῦ λέω· τίποτ' ἄλλο. Κι

ἐγὼ δὲν ξέρω ἀκόμα καλὰ καλὰ· μὰ εἰμαι σίγουρος· νὰ 'σαι καὶ σὺ σίγουρος, Γιαννακό μου, νὰ τὸ πεῖς στὸ Μιχαὴλ καὶ στὸν Κωσταντῆ, νὰ μὴν ἀρχίσουν τὶς φωνές...

— Τί θὰ κάμεις; τί θὰ πεῖς; ξαναρώτησε ὁ Γιαννακὸς τρομαγμένος καὶ σταμάτησε.

— «Μὴ σταματᾷς, περπάτα!» μοῦ φώναξε ἀπόψε ὁ Χριστὸς στὸν ὕπνο μου. Μὴ σταματᾷς, περπάτα, Γιαννακό μου. Κι ἔχε ἐμπιστοσύνη. Δὲν εἶδες, τώρα νά, πὼς ἔφυγε ἡ βούλα τοῦ σατανᾶ ἀπὸ πάνω μου; Γιατί, θαρρεῖς; Γιατί ἀκούσα τὴ φωνὴ τοῦ Χριστοῦ καὶ μπῆκα χαράματα στὸ δρόμο· κι ὄχι βαρυγκομώντας, μὰ χορεύοντας. Καὶ σὺ μοῦ φώναζες: «Στάσου!» Ποῦ νὰ σταθῶ, Γιαννακό μου; Πάει μπροστὰ ὁ Χριστὸς μὲ μεγάλες δρασκελιές.

Μὰ ὁ Γιαννακὸς κούνησε τὸ κεφάλι.

— Ἐχω ἐμπιστοσύνη σὲ σένα, Μανολιό μου, εἶπε· τὸ 'δα χεροπιαστὸ ἀπάνω σου τὸ θάμα· μὰ δὲν ἔχω ἐμπιστοσύνη στὸν ἑαυτό μου· ἂν κάμεις τίποτα ποὺ νὰ ξεπερνάει τὴ δύναμη τοῦ ἀνθρώπου, θὰ φωνάξω! Θὰ φωνάξω, Μανολιό μου· εἰμαι ἄνθρωπος, κι ἂν εἶναι νὰ πάθεις τίποτα, δὲ θὰ σὲ ἀφήσω, θ' ἀντισταθῶ!

— Κι ἂν ὁ Θεὸς τὸ προστάζει;

— Θ' ἀντισταθῶ, ξανάπε ὁ Γιαννακὸς, κι ὁ Θεὸς θὰ μὲ συχωρέσει!

— Ἄς μὴ μιλοῦμε, εἶπε ὁ Μανολιός· καλύτερα ἢ σιωπὴ, πᾶμε!

Γρηγόρεψαν τὸ βῆμα, ζύγωναν πιά στὸ χωριό· ὁ Κωσταντῆς φάνηκε τρεχάτος.

— Ἀδέρφια, φώναξε ὡς τοὺς εἶδε· ποῦ πᾶτε; γυρίστε πίσω! Τώρα ἔρχουμουν στὸ βουνὸ νὰ σᾶς πῶ νὰ μὴν κατεβεῖτε· μεγάλο κακὸ θὰ γίνει σήμερα στὸ χωριό.

— Ὁ Παναγιώταρος; ρώτησε ὁ Μανολιός.

— Ἐτοιμὴ ἡ θελιά του στὸν πλάτανο. Ὁ σεῖζης ξημερώματα βάρεσε τὴν τρουμπέτα καὶ φώναξε τοὺς χωριανοὺς ὅλους νὰ μαζωχτοῦν στὴν πλατεία, γυναῖκες κι ἄντρες, γύρα ἀπὸ τὸν πλάτανο, νὰ δοῦν καὶ νὰ τοὺς πιάσει τρόμος.

— Πᾶμε πίσω! φώναξε ὁ Γιαννακὸς σαστισμένος καὶ στράφηκε κατὰ τὸ βουνό· ἔλα καὶ σὺ, Κωσταντῆ!

— Ἐγὼ ἔχω γυναῖκα καὶ παιδιά, δὲν τ' ἀφήνω· μὰ ἐσεῖς, γιὰ τ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ, γυρίστε πίσω!

— Ἐμεῖς, εἶπε ὁ Μανολιὸς προχωρώντας, γιὰ τ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ, θὰ πᾶμε μπροστὰ! Ἐλα, Γιαννακό, μὴ φοβάσαι. Κάποιος εἶναι μπροστὰ μας καὶ μᾶς γνέφει· δὲν τὸν βλέπεις;

Τότε γιὰ πρώτη φορὰ εἶδε ὁ Κωσταντῆς τὸ πρόσωπο, λαγα-

ρισμένο, καθαρό, τοῦ Μανολιοῦ.

— Μανολιό μου, φώναξε, πῶς ἔγινε τὸ θάμα;

— Ὅπως γίνονται τὰ θάματα, ἀποκρίθηκε ὁ Μανολίδης χαμογελώντας· πολλὸ ἥσυχα, πολλὸ ἀπλά, χωρίς νὰ τὸ περιμέ-
νουμε... Μὰ μὴ χασομεροῦμε, ἀδέρφια, πᾶμε!

Πῆρε ἀπὸ τὸ μπράτσο τὸν Κωσταντή, προχώρησαν γρή-
γορα κατὰ τὸ χωριό· πίσω ὁ Γιαννακὸς ἀκολουθοῦσε μур-
μουρίζοντας.

— Κωσταντή μου, ἔλεγε ὁ Μανολίδης, μὴ φοβᾶσαι· τὸ χωριὸ
δὲ θὰ χαθεῖ· ἐγὼ ξέρω τὸ φονιά, γι' αὐτὸ βιάζομαι.

— Ποιὸς εἶναι; ποιὸς; φώναξε ὁ Κωσταντῆς καὶ σταμάτησε
χαρούμενος. Ὁ Θεὸς σοῦ τὸν ὀνειρέψει; Ποιὸς εἶναι;

— Μὴ ρωτᾷς, μὴ σταματᾷς, περπάτα! εἶπε ὁ Μανολίδης κι ἡ
φωνή του ἦταν γεμάτη προσταγὴ κι ἀγάπη.

Πῆραν φόρα κι οἱ τρεῖς καὶ σὲ λίγο ἔμπαιναν στὸ χωριό, σὰν
τρία ἄλογα ποὺ τρέχουν.

Ἡ τρουμπέτα τοῦ σείζη ἀκούστηκε ἀγριεμένη, βιαστική·
ἄνοιγαν οἱ πόρτες, ἔβγαιναν ἀλαλιασμένοι οἱ χωριανοί, γυναῖκες
κι ἄντρες, ἔκαναν τὸ σταυρὸ τους κι ἔτρεχαν κατὰ τὴν πλατεία.

— Κουράγιο, ἀδέρφια! τοὺς φώναξε ὁ Γιαννακὸς, ὁ Θεὸς
εἶναι μέγας!

— Τὸν κακὸ σου τὸν καιρό, σερσέμη! ἔγρουξε ἓνας γέρος,
ποὺ κρατοῦσε ἀπὸ τὸ χέρι τὸ ἐγγονάκι του κι ἔτρεχε· ἂν ὁ Θεὸς
εἶναι μέγας, τώρα τὸν θέλω, ἄς φανερώσει τὸ φονιά!

Πέρασε ὁ γερο-Χριστοφής, φώναξε:

— Τώρα πᾶνε τὸ Γιουσουφάκι κάτω ἀπὸ τὸν πλάτανο μὲ
λαμπάδες, μὲ μοσκολίβανα, μὲ κουφέτα· χήρεψε ὁ Ἅγας καὶ
τά'χει χαμένα.

Μπουλούκια μπουλούκια περνοῦσαν οἱ χριστιανοὶ κι ἔτρε-
χαν.

Ὁ Μιχαὴλ εἶδε ἀπὸ μακριὰ τοὺς φίλους, ἔτρεξε· ἦταν
χλωμὸς κι ἀπελπισμένος. Μὰ ὡς εἶδε τὸ πρόσωπο τοῦ Μανο-
λιοῦ, ἔσυρε χαρούμενη φωνή, ἀγκάλιασε τὸ φίλο.

— Μανολιό μου, ἔγιανες, ἔγιανες! Δόξα σοι ὁ Θεός!

— Ὁ Παναγιώταρος; ρώτησε ὁ Μανολίδης.

— Τώρα θὰ τὸν φέρουν. Τὸν ἔχουν σπάσει στὸ ξύλο, δὲν
μπορεῖ πιά νὰ φέρει ἀντίσταση...

Ζύγωναν πιά στὴν πλατεία. Ὁ ἥλιος εἶχε ἀνέβει ἓνα κοντά-
ρι στὸν οὐρανὸ, ἀλαφρὸ ἀγεράκι φυσοῦσε, χαρὰ Θεοῦ, τὸ χωριὸ
εἶχε πλημμυρίσει δροσάτη λάμψη. Ὁ γερο-πλάτανος, μὲ τὰ
καινούρια χλωροπράσινα φύλλα του, θρόιζε χαρούμενος στὸ

ἀνάλαφρο ἀγεράκι. Οἱ γέροι σήκωναν τὰ μάτια καὶ τὸν κοίταζαν
μὲ τρόμο· πόσες φορές, ξυπνώντας τὸ πρωί, δὲν εἶχαν δεῖ στὰ
κλαριά του νὰ καμπανίζουν χριστιανικὰ κορμιά, ποὺ τόλμησαν
νὰ σηκώσουν κεφάλι καὶ νὰ ζητήσουν λευτεριά...

Ἡ ἄγρια φωνάρα τοῦ σείζη ἀκούστηκε:

— Τόπο, τόπο, γκιαούρηδες!

Πήγαινε μπροστά, θεόρατος, ἄνοιγε τόπο· πίσω του ἔρχουν-
ταν δυὸ βαστάζοι κουβαλώντας τὸ σιδερένιο κρεβατάκι μὲ τὸ
σκοτωμένο τουρκόπουλο· ὁ Ἅγας τὸ ἔχε σκεπάσει ἀπὸ τὰ πόδια
ὡς τὸ πιγούνι μὲ τριαντάφυλλο καὶ γιασεμί, καὶ μονάχα τὸ χλω-
μό του πρόσωπο ἔμενε ξέσκεπο, μὲ τὰ κατσαρὰ μαλλιά, μὲ τὰ
δαγκαμένα χεῖλια. Κι εἶχε ἀπιθώσει πλάι του κὶ ἓνα πῆλινο
βαζάκι χιώτικη μαστίχα, νὰ μασάει στὸν Ἅδη...

Πίσω, δεμένος πιστάγκωνα, μὲ τὸ κεφάλι σπασμένο, μὲ τὰ
κρέατα μπλαβισμένα ἀπὸ τίς βουρδουλιές, σούρνονταν ὁ Πανα-
γιώταρος. Τὰ μάτια του μονάχα ἀπόμεναν ἀκόμα ὀλοζώντανα
καὶ κοίταζαν δεξὰ ζερβά τοὺς χωριανοὺς μὲ μίσος.

— Δὲ λυπᾶσαι, μωρέ, τίς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ; τοῦ φώναξε
ἓνας, μολόησε!

Ὁ Παναγιώταρος στάθηκε ἀγριεμένος.

— Ποιὸς μὲ λυπᾶται ἔμένα; μούγκρισε.

Ἐφτασε στὸν πλάτανο, ἀκούμπησε ἐξαντλημένος στὸ γέρικο
κορμὸ καὶ μάχουνταν μὲ τὸν ὄμο του νὰ σφουγγίξει τὸν ἰδρώτα
ποὺ ἔτρεχε ἀπὸ τὸ κούτελό του.

Ὡστόσο εἶχαν ἀπιθώσει οἱ βαστάζοι τὸ Γιουσουφάκι κάτω
ἀπὸ τὸν πλάτανο, στὸν ἴσκιο· ἄναψαν δυὸ μεγάλες λαμπάδες
στὰ πόδια του· κι ἔριξαν μιὰ φούχτα μοσκολίβανο σ' ἓνα ταψὶ
κάρβουνα ἀναμμένα.

Ὁ Μανολίδης κι οἱ συντρόφοι του ἄνοιξαν δρόμο μέσα ἀπὸ
τὸ πλῆθος καὶ στάθηκαν ὀλομπροστά, πλάι στὸ σκοτωμένο ἀγό-
ρι. Μιὰ στιγμή στράφηκε ὁ Παναγιώταρος καὶ τοὺς εἶδε· τὸ
μάτι του κοκκίνισε· τίναξε τὰ χέρια σὰ νὰ θελε νὰ σπάσει
τὰ σκοινιά, ἔκαμε ἓνα βῆμα. Κι ἄξαφνα:

— Ἀνάθεμά σε, Μανολιό! μούγκρισε κι ἀκούμπησε πάλι ἐ-
ξαντλημένος στὸν πλάτανο.

— Κουράγιο, ἀδέρφι! τοῦ ἀπολογήθηκε ὁ Μανολίδης· ἔχε τὰ
θάρρη σου στὸ Θεό!

Ὁ Παναγιώταρος ἄνοιγε τὸ στόμα, μὰ τὴ στιγμή ἐκεῖνη μιὰ
φωνὴ τρόμου κίνησε ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ Ἅγᾶ, ἀντιστοίβαζε
ἀπὸ στόμα σὲ στόμα καὶ τρικύμισε τὸν ἀγέρα:

— Ὁ Ἅγας!

Ντυμένος στο τσόχινο σαλβάρι με τ' ἀσημόκλωνα κεντίδια, ζωσμένος με τὸ φαρδὺ κόκκινο ζωνάρι, με τὶς ἀσημένιες πιστόλες του καὶ τὸ μαυρομάνικο γιαταγάνι, ξεσκούφωτος, με τὰ μάτια πρησμένα ἀπὸ τὸ κλάμα, ὁ Ἀγὰς προχωροῦσε ὁλομόναχος, βαριά, ἀργοπάτητα, καὶ μάχουνταν νὰ μὴν τρεκλίσει καὶ ντροπιστεῖ. "Ὅλοι οἱ Ρωμιοὶ εἶχαν τὸ μάτι τους συλωμένο ἀπάνω του, κι ἦταν ντροπὴ νὰ δείξει πὼς ἦταν μεθυσμένος ἢ πονεμένος καὶ δὲν μποροῦσε νὰ περπατήσει λεβέντικα. Εἶχε βάψει πηχτὴ καραμπογιὰ τὸ μουστάκι του καὶ τὰ φρύδια καὶ κάπου κάπου σήκωνε τὸ δεξιό του χέρι, ξερίζωνε μιὰ τρίχα ἀπὸ τὸ μουστάκι του καὶ τὴν πετοῦσε· κοίταζε κάτω ἀπὸ τὰ φρύδια σὰν ταῦρος καὶ τὰ μάτια του ἦταν κατακόκκινα. Εἶχε βάλει μόσκο στὰ μαλλιά του καὶ στὶς ἀμασκάλες, καὶ στὸ διάβα του μύριζε ὁ ἀγέρας, σὰ νὰ περνοῦσε κανένα βαρὺ θεριὸ ἀγκρισμένο.

Δὲ στράφηκε νὰ δεῖ τὸ Γιουσсуφάκι, φοβήθηκε μὴν τὸν πάρουν τὰ κλάματα· στάθηκε κάτω ἀπὸ τὸν πλάτανο, κι ὁ σεῖζης ἄρπαξε τὸν Παναγιώταρο, τὸν ἔριξε στὰ πόδια τοῦ Ἀγὰ καὶ τὸν κρατοῦσε ἀσάλευτο, μετὴν πατούσα του.

Σήκωσε ὁ Ἀγὰς τὸ χέρι κι ἀκούστηκε ἡ φωνὴ του τσακισμένη, ὀλοβράχνιαστη.

— Γκιαοῦρηδες! Κάθε μέρα θὰ κρεμῶ ἀπὸ ἓναν, ὅσο νὰ μοῦ φανερώσετε τὸ φονιά. "Ὅλο τὸ χωριὸ θὰ τὸ περάσω ἀπὸ τὸν πλάτανο! Ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά τῆς παλάντζας τὸ Γιουσсуφάκι μου, ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁλος ὁ κόσμος· θὰ κρεμάσω ὅλον τὸν κόσμο, γκιαοῦρηδες!

"Ὅσο μιλοῦσε, ἀγρίευε· χτυποῦσε τὸ πόδι του στὴ γῆς, σὰν ἄλογο. Τὸ μάτι του καρφώνουνταν ἀπάνω στοὺς ἄντρες, ἀπάνω στὶς γυναῖκες καὶ βιάζονταν πότε νὰ τοὺς φάει ὅλους. Τὸ στόμα του, τὰ μαλλιά του, οἱ ἀμασκάλες του ἄχνιζαν. "Ἔσκυψε, ἄρχισε νὰ κλοτσάει καὶ νὰ ποδοπατᾷ τὸν Παναγιώταρο· ἀπὸ τὰ χεῖλια του ἔβγαινε κίτρινος ἀφρός.

— "Ατιμε γκιαοῦρη, τοῦ φώναζε, ἐσύ, μωρέ, τὸ σκότωσες; Ἐσύ, μωρέ, τὸ Γιουσсуφάκι μου;

"Ὁ Παναγιώταρος δὲ μιλοῦσε, μούγκριζε.

"Ἰδρωσε ὁ Ἀγὰς, κουράστηκε, στράφηκε στὸ σεῖζη:

— Κρέμασέ τον! εἶπε.

Μὰ τὴ στιγμὴ ἐκείνη μιὰ φωνὴ ἀκούστηκε:

— Σταθεῖτε! Σταθεῖτε! Ἐγὼ κατέχω τὸ φονιά!

"Ὁ σεῖζης ξεγάντζωσε τὸ χέρι του ἀπὸ τὸ σβέρκο τοῦ Παναγιώταρου, τὸ πλῆθος ἀλάλαξε χαρούμενο καὶ κουνήθηκε νὰ δεῖ,

κι ὁ Ἀγὰς στράφηκε:

— Ποιὸς μίλησε; φώναξε· νὰ προβάλει!

"Ὁ Μανολιὸς προχώρησε ἡσυχος, στάθηκε ὀμπρὸς τὸν Ἀγὰ· ὁ σεῖζης ἔδωκε ἓνα σάλτο, ἔστησε τὸ αὐτί, τὸ κατωσάγονό του ἔτρεμε· εἶχε γίνει κίτρινος σὰν τὸ θειάφι.

— Ἐσύ μωρέ, κατέχεις τὸ φονιά; ἔκαμε ὁ Ἀγὰς κι ἄρπαξε τὸ μπράτσο τοῦ Μανολιοῦ καὶ τοῦ τὸ τίναζε λυσσασμένος.

— Ναί, ἐγὼ κατέχω τὸ φονιά.

— Ποιὸς εἶναι;

— Ἐγὼ!

"Ὁ λαὸς τρικύμισε χαρούμενος, οἱ γυναῖκες ἄρχισαν νὰ κάνουν τὸ σταυρό τους, τὰ πρόσωπα φωτίστηκαν· σώθηκε τὸ χωριὸ!

— Σκασμός, γκιαοῦρηδες! φώναξε ὁ Ἀγὰς σηκώνοντας τὸ βούρδουλα.

"Ὁ Γιαννακὸς κουνοῦσε τὰ χέρια του, φώναζε: «Ψέματα! Ψέματα!» "Ὁ Κωσταντῆς κι ὁ Μιχαλῆς πάλευαν νὰ φτάσουν τὸν Ἀγὰ, φώναζαν, μὰ τὸ πλῆθος ἔπεσε ἀπάνω τους, ἔπνιξε τὴ φωνή τους.

— Σωπάστε! Σωπάστε! Αὐτὸς εἶναι, αὐτός! Μὴ μιλάτε, νὰ σωθοῦμε!

"Ὁ σεῖζης γέλασε, χίμηξε ν' ἄρπάξει τὸ Μανολιὸ καὶ νὰ τοῦ περάσει τὴ θελιά· μὰ ὁ Ἀγὰς τὸν πέταξε πέρα, ζύγωσε, κοίταζε στὰ μάτια τὸ Μανολιὸ.

— Ἐσύ, μωρέ γκιαοῦρη; βρουχήθηκε.

— Ἐγὼ!

— Ἐσύ τὸ σκότωσες;

— Ἐγὼ, σοῦ λέω· κρέμασέ με. "Ἄσε τὸν Παναγιώταρο, εἶναι ἄθῳς.

"Ὁ Παναγιώταρος, με γουρλωμένα μάτια, κοίταζε τὸ Μανολιὸ· ἀνοιγοκλειοῦσε τὸ στόμα, μὰ τὰ ἔχε χαμένα, δὲν μποροῦσε νὰ μιλήσει... "Ὁ Μανολιὸς, ἀλήθεια, σκότωσε; «"Ὁχι! ὄχι! φώναζε μέσα στὸ νοῦ του· αὐτὸ δὲ γίνεται! Μπᾶς καὶ τὸ κάνει γιὰ νὰ γλιτώσει ἑμένα, ἀνάθεμά τον;»

— Δὲ θέλω! ἄρχισε νὰ φωνάζει καὶ χτυποῦσε τὸ πόδι του.

"Ὁ σεῖζης ἄρπαξε τὸ βούρδουλα.

— Σκασμός, γκιαοῦρη! τοῦ φώναξε.

"Ὁ Ἀγὰς εἶχε ὁλότελα συνηφέρει ἀπὸ τὸ μεθύσι του, κοίταζε τὸ Μανολιὸ, μοχτοῦσε νὰ καταλάβει.

— Γιατί, μωρέ; τί σοῦ 'καμε;

— "Ὁ διάλογος μ' ἔβαλε καὶ τὸ σκότωσα, δὲ μοῦ 'καμε τίποτα, Ἀγὰ μου! Τὴ νύχτα ποῦ κοιμόμουν, ἄκουσα μιὰ φωνή: «Σκό-

τώσέ το!» καὶ κατέβηκα στὸ χωριὸ μεσάνυχτα καὶ τὸ σκότωσα.
"Ἄλλο μὴ μὲ ρωτᾷς κρέμασέ με!

Ὁ σεῖζης πετάχτηκε μὲ τὴ θελιά· ἄρπαξε τὸ Μανολιὸ ἀπὸ τὸ μπράτσο.

Μέσα ἀπὸ τὸ γυναικομάνι τότε μιὰ φωνὴ πετάχτηκε, ἄγρια, ἀπελπισμένη:

— Εἶναι ἄθῳς, Ἀγὰ μου, μὴν τὸν ἀκοῦς! Εἶναι ἄθῳς! ἄθῳς! ἄθῳς!

— Σκασμός, γιβεντισμένη! ἀκούστηκαν γύρα τῆς φωνῆς καὶ χίμηξαν ἀπάνω στὴν Κατερίνα οἱ γυναῖκες νὰ τὴν πνίξουν.

— Τὸ κάνει, μωρέ, γιὰ νὰ σώσει τὸ χωριὸ μας! φώναζε ἡ χήρα· δὲν τὸν λυπᾷστε;

Μὰ οἱ γυναῖκες τὴν εἶχαν κιόλα ρίξει κάτω καὶ τὴ λαχπατουσαν.

— Μανολιὸ μου! Μανολιὸ μου! φώναζε ἡ χήρα καὶ πάλευε νὰ γλιτώσει.

— Εἶναι ἄθῳς! ἄθῳς! ἄθῳς! φώναξαν τότε κι οἱ τρεῖς φίλοι ποὺ εἶχαν καταφέρει ν' ἀνοίξουν δρόμο καὶ νὰ βρεθοῦν ὀμπρὸς στὸν Ἀγὰ.

— Ἀγὰ μου, εἶπε ὁ Μιχελῆς, τὸ κεφάλι νὰ μοῦ κόψεις, ἂν ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶναι φονιάς... Εἶναι βοσκὸς μας, εἶναι ἅγιος ἄνθρωπος, μὴν τὸν ἀγγίξεις!

Ὁ Ἀγὰς κοίταζε τὸ Μανολιὸ, ἄκουε τῆς φωνῆς, ἐβλεπε τὸ Γιουσουφάκι του, φουρκιζόταν, δὲν ἤξερε τί κρίση νὰ βγάλει. "Ὅλα μπερδεύουνταν μέσα του, ζαλίστηκε. «Φονιάς εἶναι τοῦτος, συλλογίζονταν κοιτάζοντας τὸ Μανολιὸ, γιὰ μπάς κι εἶναι τρελός, γιὰ μπάς κι εἶναι ἅγιος; Ὁ διάολος νὰ μὲ πάρει, δὲν μπορῶ νὰ ξεχωρίσω!»

"Ἀναψε, θύμωσε· στράφηκε στὸ σεῖζη, τοῦ ᾔδειξε τὸ Μανολιὸ:

— Στὸ μπουντρούμι! πρόσταξε· κι αὐριο θὰ βγάλω κρίση!

Στράφηκε στὸ πλήθος:

— Ἀνάθεμά σας ὅλους, γκιαούρηδες! Ξεκουμπιστεῖτε ἀπὸ μπρὸς μου!

Σκόρπισε ὁ λαὸς τρομαγμένος καὶ χαρούμενος, μαζεύτηκαν οἱ γειτόνοι κι οἱ γειτόνισσες νὰ τὰ ποῦν, δόξαζαν τὸ Θεὸ ποὺ βρέθηκε ὁ φονιάς.

— Λὲς νὰ ᾔναι ὁ Μανολιός; ἔλεγε ὁ ἕνας στὸν ἄλλο. Μὰ αὐτὸς εἶναι ἅγιος ἄνθρωπος...

— Μὴν πολυξεψαχνίζεις, γείτονα· εἶναι, δὲν εἶναι, τί μᾶς νοιάζει; Φτάνει ποῦ μολόησε· θὰ κρεμαστεί αὐτός, θὰ γλιτώσουμε ἡμεῖς, ὅλα τ' ἄλλα κουροφέξαλα. Ὁ Θεὸς σχωρέσει τον!

— Μὰ γιατί τὸ κάνει; δὲν καταλαβαίνω. Γιατί, σίγουρα, δὲν εἶναι ὁ φονιάς· μὰ καὶ νὰ ᾔταν...

— "Ε, δὲν τὸν ξέρεις τὸ Μανολιό; Εἶναι, ὁ καλὸτυχος, λίγο ἀλαφροῖσκιωτος. Τὸ κάνει, λέει, γιὰ νὰ σώσει τὸ χωριό... Ἀκοῦς ἐκεῖ! νὰ χαθεῖ αὐτὸς γιὰ νὰ σωθοῦν οἱ ἄλλοι... Νὰ ᾔχε κουκούτσι μυαλό, θὰ τὸ ᾔκανε ποτέ; Ποτέ! "Ἀς τον τὸ λοιπὸν νὰ χτυπάει τὸ κεφάλι του!

Οἱ τρεῖς φίλοι εἶχαν μαζευτεῖ στὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Μιχελῆ. Ὁ Γιαννακὸς ἔδινε γροθιὲς στὸ κεφάλι του.

— Ἐγὼ φταίω, ἐγὼ! Ἐγὼ ὁ κουτεντές, ὁ σερσέμης! Δὲν ἔπρεπε νὰ τὸν ἀφήσω νὰ κατέβει ἀπὸ τὸ βουνό. Δὲν ἔπρεπε νὰ τοῦ πῶ τίποτα... Μὰ ποῦ νὰ τὸ βάλει ὁ νοῦς μου!

— Εἶναι ἅγιος... μουρμούρισε ὁ Μιχελῆς· δίνει τὴ ζωὴ του γιὰ νὰ σώσει τὸ χωριό...

— Πρέπει νὰ τὸν σώσουμε! φώναζε ὁ Κωσταντῆς ἀπελπισμένος. Πρέπει... πρέπει!

— Ἐγὼ νὰ ᾔχα τὴ δύναμη νὰ κάνω ὅ,τι ἔκανε ὁ Μανολιός, δὲ θὰ ᾔθελα νὰ μὲ σώσουν, εἶπε ὁ Μιχελῆς. Εἶδατε πὼς ἔλαμπε τὸ μάτι του; πὼς ἄστραφτε ὅλο του τὸ πρόσωπο ἥσυχο κι εὐτυχισμένο; Εἶχε κιόλα μπεῖ στὴν Παράδεισο· γιατί νὰ τὸν κατεβάσουμε πάλι στὴ γῆς; Μακάρι νὰ ᾔμασταν κι ἡμεῖς μαζί του!

— Μὰ μπορούμε! φώναζε ὁ Γιαννακὸς συνεπαρμένος· νὰ πᾶμε τώρα εὐτὺς κι οἱ τρεῖς νὰ ποῦμε τοῦ Ἀγὰ πὼς ἡμεῖς ὅλοι τρυπώσαμε στὸ κονάκι τὴ νύχτα καὶ σκοτώσαμε τὸ Γιουσουφάκι του. Καὶ νὰ μᾶς κρεμάσει ὅλους μαζί ἄράδα στὸν πλάτανο· καὶ νὰ μποῦμε ὅλοι μαζί ἄράδα στὴν Παράδεισο!

Ὁ Μιχελῆς κούνησε τὸ κεφάλι:

— Δὲν ἔχω τὴ δύναμη, Γιαννακό μου, εἶπε· ποῦ ν' ἀφήσω τὴ Μαριορή;

— Μήτε κι ἐγὼ, εἶπε κι ὁ Κωσταντῆς· ἔχω γυναῖκα καὶ παιδιά.

«Μήτε κι ἐγὼ, συλλογίστηκε κι ὁ Γιαννακὸς· ἔχω τὸ γαῖ-δουράκι μου, ποῦ νὰ τ' ἀφήσω;»

Μὰ δὲ μίλησε.

Ὅσοσο στὸ μπουντρούμι τὰ τέσσερα κεφάλια, ἀκουμπισμένα στὸν τοῖχο, περίμεναν. Κάτω στὸ χαμῶι ποὺ βρίσκονταν, δὲν ἄκουγαν τὴ βουή καὶ τῆς φωνῆς τοῦ ἀπάνω κόσμου· ἀπὸ ἕνα στρογγυλὸ φεγγίτη ψηλὰ ἔμπαινε μονάχα λιγοστὸ φῶς, κι αὐτὸ νεκρικό.

— Πεινώ... στέναξε ο γερο-Πατριάρχας.

— "Όλοι πεινούμε και διψούμε, έκαμε ο παπα-Γρηγόρης, μά κάνουμε ύπομονή. "Ο Θεός είναι μαζί μας στο λάκκο αυτόν των λεόντων" έχετε έμπιστοσύνη.

— Τήν ώρα τούτη θα κρεμοῦν τόν κακομοίρη τόν Παναγιώταρο, είτε ο δάσκαλος· αύριο ή σειρά μας· άς φανοῦμε άντρες, άς νικήσουμε τήν πείνα, τή δίψα και τό φόβο.

Στράφηκε στο δίπλανό του:

— Κουράγιο, γερο-Λαδά, είτε· βλέπεις τώρα πώς εγώ 'χα δίκιο; Πόσες φορές δέ σου 'λεγα: «Τί θησαυρίζεις γερο-Λαδά; Κανένα από τά σεντούκια σου με τό χρυσάφι δέ θα 'ρθεί μαζί σου στο μνήμα· κάμε μιá καλή πράξη· αύτη θα 'ρθεί μαζί σου ίσαμε τό βήμα τοῦ Θεοῦ και θα σέ υπερασπίσει.» Τί λές τώρα; δέν τό μετανιώνεις;

"Ο γερο-Λαδάς αναστέναξε· γύρισε τό φτενό μαδημένο κεφάλι, κοίταξε τό δάσκαλο με μίσος, δέν έβγαλε άχνα.

— Αύριο είναι ή σειρά σου, γερο-Λαδά, είτε τότε κι ο παπα-Γρηγόρης, θα παρουσιαστείς μπρός στο Θεό, πρέπει να ξομολογηθείς. Σκύψε, θυμήσου τί καλά έκαμες στη ζωή σου, θυμήσου τί κακά, και ζήτησε συχώρεση άπ' τό Θεό. Είναι ακόμα καιρός.

— Δέν έκαμα κανενός κακό, μουρμούρισε ο γερο-Λαδάς βαριστημένος, δέν έκαμα κανενός καλό, δέ σκότωσα κανέναν, είμαι άθώος.

— Δέν έκαμες κανενός κακό, γερο-Λαδά; φώναξε ο γερο-Πατριάρχας. Τώρα ποῦ είμαστε μπροστά στο λάκκο, θα σου τά πῶ όλα από τήν καλή· δέ βαστώ πιά! Δέν έκαμες κανενός κακό, μωρέ; Και τής χήρας τής 'Ανεζίνας ποιός πούλησε τό σπίτι; Και τοῦ γερο-'Ανέστη ποιός έφαιε στόν πλειστηριασμό τ' άμπελοχώραφα; Και τά ὀρφανά ποῦ γυρίζουν στοῦς δρόμους; Και τήν ίδια σου τήν κόρη, μωρέ, τήν 'Αργυρούλα, ποιός τή σκότωσε; 'Εσύ, έσύ, από τήν τσιγκουνιά σου! Τώρα, τράβα στο Θεό να δώσεις λόγο!

"Ο γερο-Λαδάς φρένιασε, ζωντάνεψε, τινάχτηκε από τόν τοίχο.

— Είπε ο γάιδαρος τόν πετεινό κεφάλι! τσίριξε· έχεις μούτρα κι ή άφεντιά σου να κατηγοράς τοῦς άλλους! Μά αν πιάσω κι εγώ να βγάλω τ' άπλυτά σου στη φόρα, κακομοίρη! Τί ήρθες να κάμεις, μωρέ άρχοντογούρουνο, και σύ στόν κόσμο; 'Εφαιε τόν περιδρομο, ήπιες τόν άμπακα, άτίμασες γυναίκες, γέμισες τό χωριό μας και τά γυροχώρια με τά μπαστάρδια σου... Τεμπέλιασες και κοπροσκύλιασες ὅλη σου τή ζωή, τά 'καμες

πλακάκια με τοῦς Τούρκους, ὅλο τεμενάδες και πεσκέσια... Κοτζαμπάσδες, δεσποτάδες, παπάδες, ὅλοι σας ένα με τόν Τούρκο... Και τήν ίδια σου τή γυναίκα, ποῦ ήταν άγιος άνθρωπος, έσύ, μωρέ, δέν τήν ξέκαμες; Δέν μπορούσε πιά να βαστάξει τίς άσωτίες σου, ή κακομοίρα, τήν έσκασες!

Χύθηκε ο γερο-Πατριάρχας να τόν άρπάξει από τό λαιμό, μά οί άλλοι δυό μπήκαν στη μέση, τοῦς χώρισαν.

"Ο γερο-Λαδάς είχε φρενιάσει, ὅλη του τή ζωή κατάπινε, σώπαινε, καμώνουνταν τόν κουτό, έκανε τεμενάδες κι αυτός, έλεγε ψέματα, για να τά 'χει καλά με τοῦς δυνατούς. Μά τώρα, ὀμπρός στο θάνατο, ξέσπασε. "Ηθελε ὅλα να τά πεί, ὅλα να τ' άναξεράσει, να βγάλει τό άχιτι του, να μη θαρροῦν πῶς αυτοί 'ναι καλύτεροί του. Φόρα τό λοιπόν ὅλα, τί άνάγκη πιά τοῦς είχε;

Στράφηκε στόν παπά:

— Και τοῦ λόγου σου, άγιε 'Ονούφριε, ποῦ θές να με ξομολογήσεις, σουρίζε, με τί μούτρα, δέ μοῦ λές, θα παρουσιαστείς μπροστά στο Θεό; Πäs κι έρχεσαι στο χωριό και κορδώνεσαι σαν κόκορας, τρώει κι ή άγιοςύνη σου τό καταπέτασμα, κι αν έρθει ένας φτωχός, τήν ώρα ποῦ τήν τυλώνεις, και σου χτυπήσει τήν πόρτα, μαλακώνεις τή φωνή σου, γεζουίτη, και λές: «"Ο Θεός να σέ κυβερνήσει, άδερφέ μου· κι εγώ πεινώ!», και τήν ώρα εκείνη τρέχουν τά ξίγκια από τά γένια σου, τραγόπαπα! Κι αλίμονο στόν κακομοίρη τό φτωχό ποῦ θα πεθάνει και δέν έχει τά θαφτικά του· τόν αφήνεις και βρωμίζει! 'Εχεις πάντα άνοιχτή τήν παλάμη σου και μοσκοπουλάς τό Χριστό. Τόσο ο άγιασμός, τόσο ή βάφτιση, τόσο τό εὔκλειο, τόσο ή στεφάνωση — έβγαλες και σύ ταρίφα, άγιογδύτη, και τήν κόλλησες στην πόρτα τής Παράδεισος και στέκεσαι άπόξω και τελαλίζεις: «Πλέρωσε, ραγιά, πλέρωσε, άλλιῶς δέν μπαίνεις!» "Ορίστε μούτρα ποῦ θέν να ξομολοήσουν τό γερο-Λαδά, τόν άγιον άνθρωπο, ποῦ ὅλη του τή ζωή πεινούσε, ποῦ ήθελε να πιεί ένα ποτηράκι κρασί κι έτρεμε, ποῦ περπατοῦσε κουρελής, ξυπόλυτος, πεινασμένος, σαν άληθινός άπόστολος... 'Εγώ, μωρέ, να σέ ξομολοήσω, ταυραμπά!

"Ο παπα-Γρηγόρης άκουε με σκυμμένο κεφάλι, με χριστιανική τάχαι έγκαρτέρηση. Μά μέσα του έβραζε· ήθελε να χιμήξει άπάνω στο κοκαλιάρικο αυτό λαρύγγι, να τό στρίψει, να μη φωνάζει πιά τό αναθεματισμένο. Ποῦ 'χε στερνιάσει, τό άτιμο, τόσο φαρμάκι! Αὐτά λοιπόν είχε μέσα του ο τσιφούτης, τόσα χρόνια, και τώρα ξερνάει τήν ψυχή του και τά βγάνει στη φόρα!

— Λέγε, λέγε, Λαδᾶ μου, εἶπε ψευταναστενάζοντας, ὁ Χριστός ὑπόφερε περισσότερο ἀπὸ μένα τὸν ἁμαρτωλό, βρίστηκε, συκοφαντήθηκε, μαστιγώθηκε, σταυρώθηκε καὶ δὲ μίλησε... Κι ἐγὼ θὰ μιλήσω; Λέγε, λέγε, Λαδᾶ μου!

Ὁ γερο-Λαδᾶς ἄνοιγε πάλι τὸ στοματάκι του νὰ τὸν συγυρίσει, μὰ ὁ δάσκαλος μπήκε στὴ μέση:

— Ντροπή, ἀδέρφια, φώναξε· λίγες ὥρες μᾶς μένουν ἀκόμα, κι ἀντὶ νὰ ὑψώσουμε τὴν ψυχὴ μας στοῦ Θεοῦ, ἐμεῖς τὴ βουλιάζουμε στὰ ἐπίγεια πάθη... Σῶπα πιά, γερο-Λαδᾶ, εἶπε, εἶπες, ξεθύμανες· καὶ σεῖς, ἀδέρφια, σωπάστε· δὲν ἔχουν τέλος οἱ ἁμαρτίες τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ γερο-Λαδᾶς χιχίρισε:

— Κακομοίρη δάσκαλε, εἶπε, ἐσένα τί νὰ σοῦ πῶ; Πλυμένα κι ἀπλυτά σου εἶναι τὰ ἴδια· λίγο τὸ μυαλουδάκι σου, λίγο καλὸ, λίγο κακὸ μπόρεσες νὰ κάμεις. Ἦθελες, κακομοίρη, νὰ κάμεις μεγάλο καλὸ, μὰ δὲν μπόρεσες· ἤθελες νὰ κάμεις μεγάλο κακὸ, μὰ δὲν μπόρεσες. Ψιλοδουλειές. Ψιλικατζίνα ἡ ψυχὴ σου, πουλοῦσε σὲ λογικὲς τιμὲς πλάκες, κοντύλια, χαλκομανίες, γομολάστιχα, φυλλάδες... Δάσκαλος. Πουλοῦσες καὶ φοῦσκες, λόγια παχιά, μὰ τὰ πιστευες· χαλάλι σου.

Βιάζονταν νὰ προφτάσει νὰ τὰ πεῖ ὅλα, ν' ἀλαφρώσει· στράφηκε στοὺς ἄλλους δύο:

— Τί μοῦ κατεβάσατε τὰ μοῦτρα; τσίριξε, καὶ τὰ ματάκια του σπίθισαν. Σκαλίζοντας σκαλίζοντας βγάινει ἡ ὄρνιθα τὰ μάτια της... Ὅριστε τώρα, βγάλατε τὰ μάτια σας κι οἱ δύο, μὲ γειὰ χαρά σας!

Ὁ παπα-Γρηγόρης σήκωσε τὰ μάτια, ἐγεννε στὸν Πατριάρχη: «Μὴν τοῦ μιᾶς!» Κι ὁ γερο-ἄρχοντας ἔδωκε τόπο στὴν ὀργή, σῶπασε.

Ὁ δάσκαλος τινάχτηκε, ἄκουσε βήματα νὰ ζυγώνουν.

— Ἔρχονται... μουρμούρισε κι ἡ καρδιά του κόπηκε.

Ὁ παπα-Γρηγόρης στράφηκε στοῦ γερο-Λαδᾶ, ἄπλωσε τὸ χέρι νὰ τὸν βλοῖ.

— Συχωρεμένος νὰ 'σαι, ἀδερφέ μου, εἶπε μ' ἐπίσημη φωνή, συχωρεμένος νὰ 'σαι γιὰ τὰ ὅσα εἶπες. Ἐβγαλε ὅλες τις ἀκαθαρσίες ἡ ψυχὴ σου, ἀλάφρωσε. Χωρὶς νὰ τὸ θές, δυστυχησμένος, ἡχομολογήθηκε· ὁ Θεὸς θὰ σὲ συχωρέσει γιὰ ὅλα τὰ κακὰ ποὺ ἔκαμες στὴ ζωὴ σου. Σήκω ἀπάνω, γερο-Λαδᾶ, ἔφτασε ἡ σειρά σου!

Μὰ ὁ γερο-Λαδᾶς σωριάστηκε χάμω καὶ σπάραξε.

Ἀκούστηκαν βρισιές, φωνές, τσαλαπατήματα· ἡ πόρτα ἀ-

νοιξε, ἔδωκε ὁ σειζὴς μιὰ σπρωξιά, ὁ Παναγιώταρος κι ὁ Μανολίδης κύλησαν μέσα, ἀντιτύπησαν στὸν τοῖχο, κι ἔκλεισε ἡ πόρτα.

— Μανολιό, φώναξε ὁ Πατριάρχης, τί γυρεύεις ἐδῶ; Γιατί σ' ἔφεραν;

— Μωρὲ Παναγιώταρε, ἔκαμε ὁ δάσκαλος, ζεῖς ἀκόμα; Δὲ σὲ κρέμασαν; Δόξα σοι ὁ Θεός.

— Ζῶ, ἀνάθεμα τὴν ὥρα! βρουχήθηκε ὁ Παναγιώταρος καὶ κουλουριάστηκε στὴ γωνιά του.

Ὁ γερο-Λαδᾶς ἀνασήκωσε τὸ κεφάλι, κάρφωσε τὸ μάτι στὸν Παναγιώταρο, ἄπλωσε τὸ χέρι νὰ τὸν ἀγγίξει.

— Ζεῖς, μωρέ; τοῦ κάνει. Γιατί δὲ σὲ κρέμασαν; Μετάνιωσε ὁ Ἀγάς; Μετάνιωσε, μωρέ; ρωτοῦσε κι ἡ καρδούλα του ἔτρεμε.

Μὰ κανένας δὲν τοῦ ἀποκρίθηκε.

— Ἐάπλωσε, Μανολιό μου, εἶπε ὁ παπα-Γρηγόρης, πάρε ἀνάσα...

— Μίλησέ μας, Μανολιό, πρόσταξε ὁ ἄρχοντας· δὲν μποροῦμε νὰ περιμένουμε· βρέθηκε ὁ φονιάς;

— Βρέθηκε, ἀποκρίθηκε ὁ Μανολίδης.

— Ποιός; Ποιός; Ποιός; ἔπесαν ἀπάνω του κι οἱ τέσσερεις καὶ φώναζαν.

— Ἐγὼ! ἀποκρίθηκε πάλι ὁ Μανολίδης.

— Ἐσύ;

Ἀποτραβήχτηκαν κι οἱ τέσσερεις κοιτάζοντας τὸ Μανολιὸ μὲ ἀνοιχτὸ στόμα. Κάμποση ὥρα κανένας δὲ μιλοῦσε.

— Αὐτὸ δὲ γίνεται! φώναξε τέλος ὁ γερο-ἄρχοντας, ἀφοῦ πέρασε ἀπὸ τὸ νοῦ του ἀλάκερη ἡ ζωὴ τοῦ Μανολιοῦ. Αὐτὸ δὲ γίνεται! Ὅχι, ὄχι, τὰ ὅστερα τοῦ κόσμου!

— Μῆτε κι ἐγὼ τὸ δέχομαι, εἶπε ὁ δάσκαλος. Γιατί νὰ τὸ σκοτώσεις; Μπορεῖς ἐσύ, Μανολιό, νὰ σκοτώσεις; Δὲν μπορεῖς.

Μονάχα ὁ παπα-Γρηγόρης κοίταζε τὸ Μανολιὸ καὶ δὲ μιλοῦσε.

— Γιατί δὲν ἀπαντᾷς, Μανολιό; ρώτησε ὁ Πατριάρχης.

— Τί νὰ πῶ, ἄρχοντά μου; ἔκαμε ὁ Μανολίδης σκουπίζοντας τὸν ἰδρώτα ἀπὸ τὸ πρόσωπό του· ἐγὼ 'μαι ὁ φονιάς, τίποτα ἄλλο δὲν ἔχω νὰ πῶ. Δὲ φτάνει;

— Φτάνει! φώναξε ὁ γερο-Λαδᾶς· φτάνει, Μανολιό, παιδί μου! Βρέθηκε ὁ φονιάς, γλιτώσαμε ἐμεῖς, ὑπάρχει Θεός!

Ὁ Μανολίδης σοῦρθηκε στοῦ λιγοστοῦ φῶς ποὺ ἔμπαινε ἀπὸ τὸ φεγγίτη, ἔβγαλε ἀπὸ τὸν κόρφο του τὸ μικρὸ Εὐαγγελιάκι, τὸ

άνοιξε στην τύχη, άρχισε νά διαβάζει και ν' αφήνει πίσω του τούς ανθρώπους... Μπήκε στο καίκι μαζί με τὸ Χριστό, τρύπωσε ανάμεσα στους αποστόλους, άνοιχτηκαν στη λίμνη τῆς Γεννησαρέτ, σηκώθηκε σφοδρός άνεμος... Ὁ Χριστός είχε κουραστεί νά μιλάει ὅλημέρα στους ανθρώπους, είχε γείρει στην πλώρα, άπάνω στὰ δίχτυα, κι άποκοιμήθηκε... Κι ὥστόσο ὁ βοριάς ὅλο και δρίμωνε, κατέβαινε ἀπὸ τὰ βουνά τοῦ Γαλαάδ, ταρακουνοῦσε τὴ λίμνη, καὶ τὰ κύματα χτυποῦσαν μανιασμένα τὴ μικρὴ ψαροπούλα. Οἱ μαθητὲς πάνιασαν ἀπὸ τὸν τρόπο.

— Χαθήκαμε! μурμουρίζαν, χαθήκαμε! Νά ξυπνήσουμε τὸ Δάσκαλο!

Μὰ κανένας δὲν τολμοῦσε νά χαλάσει τὸν ἅγιο ὕπνο. Ζύγωσε ὁ Πέτρος, ἔσκυψε, εἶδε στὸ φῶς μιᾶς ἀστραπῆς τὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ γαλήνιο, εὐτυχισμένο, νά χαμογελάει.

— Ξύπνα τον! Ξύπνα τον! φώναζαν στριμωγμένοι πίσω του οἱ μαθητὲς.

Ὁ Πέτρος πήρε κουράγιο, ἄπλωσε τὸ χέρι, ἄγγιξε ἀλαφριά τὸ Χριστὸ στὸν ὦμο.

— Δάσκαλε, τοῦ κάνει, ξύπνα, χανόμαστε!

Ἄνοιξε τὰ μάτια του ὁ Χριστός, κοίταξε τούς αποστόλους ποῦ ἔτρεμαν, κούνησε τὸ κεφάλι, μурμουρίσει με πικρία:

— Τόσον καιρὸ ἔμεινα μαζί σας κι ἀκόμα δὲν πιστέψατε;

Ἄναστέναιξε, σηκώθηκε, στάθηκε ὀρθίος στὴν πλώρα, σηκωσε τὸ χέρι στὸν άνεμο.

— Σῶπα! τοῦ κάνει.

Χαμήλωσε τὸ χέρι στὴ μανιασμένη λίμνη.

— Γαλήνεψε! τῆς κάνει.

Καὶ μονομιᾶς σῶπασε ὁ ἀγέρας, γαλήνεψαν τὰ κύματα, ξαστέρωσε πάλι καὶ γέλασε ὁ κόσμος.

Τίναξε ὁ Μανολιὸς τὸ κεφάλι, κοίταξε γύρα τούς πέντε συντρόφους, καὶ τὰ γαλάζια μάτια του ἔλαμπαν εὐτυχισμένα, γαληνεμένα σὰν τὰ νερά τῆς λίμνης Γεννησαρέτ.

Ὁ γερο-Λαδᾶς είχε ζωντανέψει, είχε σηκωθεί τώρα ὀρθίος καὶ πηγαινόρχουνταν τρίβοντας τὰ χέρια του.

— Βρέθηκε ὁ φονιάς, δόξα σοι ὁ Θεός, γλιτώσαμε. Κακόμοιρε Μανολιό, σὲ λυποῦμαι· μὰ πάλι καλά· φτωχὸς ἦσουν, παρακεντές, καὶ νέος ἀκόμα, δὲν είχες δοκιμάσει τὴ γλύκα τῆς ζωῆς, δὲν πειράζει ποῦ πεθαίνεις. Πάλι καλά ποῦ τὸ μολόησες καὶ γλίτωσα.

Σταμάτησε, ἔριξε μιὰ λοξὴ ματιά στους συντρόφους, σούφρωσε τὰ χεῖλια.

«Πῶς διάολο νά τὰ μπαλώσω, συλλογίστηκε, πῶς διάολο, τώρα ποῦ γλίτωσα, νά τὰ μπαλώσω με αὐτὸν τὸν τραγόπαπα καὶ με τὸν κολασμένο τὸν Πατριάρχη, ποῦ τὸν εἶπα ἄρχοντογούρουνος; Γιὰ τὸ δάσκαλο, πεντάρη δὲ δίνω· μὰ γιὰ τούς ἄλλους; Βιάστηκα, τὴν ἔπαθα, πάει πιά! Πάλι καλά ποῦ γλίτωσα!»

Ὁ γερο-Πατριάρχης κοίταξε τὸ Μανολιό, ποῦ ἦταν βυθισμένος στὸ ἀνάγνωσμα τοῦ Εὐαγγελίου, κι ἡ καρδιά του είχε ἀναστατωθεῖ· ἔσκυψε στὸν παπὰ δίπλα του:

— Γέροντά μου, εἶπε σιγά, ἔνα πράμα μπήκε στὸ νοῦ μου...

Ὁ παπα-Γρηγόρης κατάλαβε, ξερόβηξε:

— Μὴ σκαλίζεις, ἄρχοντά μου, εἶπε, ἄσε, κι ὅ,τι θέλει ὁ Θεός...

— Μὰ ἂν εἶναι ἀθῶος; ἂν τὸ κάνει γιὰ νά σώσει τὸ χωριό; Νά τὸν ἀφήσουμε; δὲν εἶναι ἁμαρτία; Τὸ παίρνεις ἐσὺ τὸ κρίμα στὸ λαιμό σου;

— Ὁ Θεὸς εἶναι πολυέσπλαχνος, εἶπε ὁ παπᾶς, θὰ με συχωρέσει.

— Ὁ Θεὸς θὰ σὲ συχωρέσει, γέροντά μου, μπορεῖ, μὰ οἱ ἄνθρωποι;

— Ὅταν τὰ ἔχω ἐγὼ καλά με τὸ Θεό, εἶπε καμαρώνοντας ὁ παπᾶς, δὲ φοβᾶμαι τούς ἄνθρώπους.

— Ὡστε λοιπόν...

Ὁ δάσκαλος, ποῦ ἔχε ζυγώσει κι αὐτὸς κι ἄκουε, μπήκε στὴ μέση:

— Ἄς μὴν πολυσκαλίζουμε, εἶπε, ἄς ἀφήσουμε τὸ Θεό... Αὐτὸς ξέρει. Κι ὕστερα, ἄς μὴν ξεχνοῦμε πῶς ὁ Μανολιὸς με τὸ κόλπο αὐτὸ σώζει τὴν ψυχὴ του· μικρὸ πράμα εἶναι αὐτό;

— Τεράστιο! βεβαίωσε ὁ παπᾶς· χάνει τὴν πρόσκαιρὴ ζωὴ, μὰ κερδίζει τὴν αἰώνια... Εἶναι σὰ νά δίνεις μιὰ μπακιρένια δεκάρα κι εἰσπράττεις ἕνα ἑκατομῦριο χρυσὲς λίρες... Ἐγνοῖα σας, ξέρει τί κάνει ὁ Μανολιός...

— Κατὰ βάθος εἶναι πονηροῦτσικος... εἶπε ὁ δάσκαλος καὶ κοίταξε χαμογελώντας τὸ Μανολιό, ποῦ εἶχε τώρα σηκώσει τὰ μάτια του ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο κι ἔλαμπε τὸ πρόσωπό του.

Ὁ σείζης πρόβαλε, χίμηξε, ἄρπαξε τὸ Μανολιό:

— Κόπιασε, γκιαούρη, τοῦ φώναξε, ὁ Ἄγᾶς σὲ θέλει.

— Στ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ, μурμουρίσει ὁ Μανολιός, ἔκαμε τὸ σταυρό του κι ἀκολούθησε τὸν ἄγριο ἀνατολίτη.

Ὁ Ἄγᾶς κάθονταν στὸν ὄντᾶ διπλογόνατος, κάπνιζε τὸ μακρὸ τσιμποῦκι κι εἶχε τὸ Γιουσουφάκι δίπλα του. Μεσημέρι, κάψα πολλή, τὸ Γιουσουφάκι εἶχε ἄρχισι πιά νά μυρίζει.

Ἡ Μάρθα ἡ σκλάβη μπήκε καμπουρίζοντας, γλίστρησε ἀθόρυβα, κρατοῦσε μιὰν ἀγκαλιὰ φρέσκα τριαντάφυλλα καὶ γιασεμιά κι ἀγιοκλήματα, τὰ σώριασε ἀπάνω στὸ μισοσάπητο κορμί κι ἔφυγε τρεχάτη, μὴν μπορώντας νὰ βαστάξει τὴ βρόμα.

Μὰ ὁ Ἀγᾶς, βυθισμένος στὸν πόνο του, δὲν ἔνωθε τίποτα, κάπνιζε τὸ τσιμπούκι κι εἶχε πέσει σὲ λογισμούς. Φαίνονταν πιδό κουρασμένος, πιδό γαληνεμένος, «ἔτσι ἦταν γραμμένο», συλλογίστηκε σήμερα τὸ πρωί, «ἔτσι ἦταν γραμμένο...», κι ἀπὸ τότε μέρωσε λίγο. Ἐρίξε τὸ κρίμα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους στὸ Θεὸ κι ἡσύχασε. Ποιὸς μπορεῖ νὰ τὰ βάλει μὲ τὸ Θεό; Αὐτὸς ἔτσι τὸ θέλε, ἔτσι τὸ ἔγραψε· ὅ,τι γίνεται, θέλημα δικό του, σκύψε τὸ κεφάλι καὶ σῶπα... Αὐτὸς εἶχε γραμμένο πῶς θὰ συναντήσει ὁ Ἀγᾶς τῆς Λυκόβρυσης τὸ Γιουσουφάκι στὴ Σμύρνη· αὐτὸς εἶχε γράψει καὶ ποιὸς θὰ σκοτώσει τὸ Γιουσουφάκι· αὐτὸς εἶχε γράψει κι ἂν θὰ βρεθεῖ ὁ φονιάς... Ὅλα εἶναι γραμμένα...

Εἶδε τὸ Μανολιὸ νὰ μπαίνει, ἀπύθωσε τὸ τσιμπούκι στὴν ψάθα δπου ἦταν διπλογοντισμένος, σταύρωσε τὰ χέρια.

— Ἄκου τὸ λόγο ποὺ θὰ σοῦ πῶ, Μανολιό, εἶπε ἡσυχα.

Στράφηκε στὸ σεῖζι:

— Δὲ σὲ χρειάζομαι, πήγαινε νὰ σταθεῖς ἀπόξω ἀπὸ τὴν πόρτα.

Κοίταξε τὸ Μανολιό:

— Εἶδα ὄνειρο πῶς ἐσὺ δὲ σκότωσες τὸ Γιουσουφάκι μου... Σῶπα, γκιοῦρη, ἄσε νὰ μιλήσω! Τὸ κάνεις γιὰ νὰ γλιτώσεις τὸ χωριό· θὰ ἴσαι τρελὸς ἢ ἅγιος, δική σου δουλειά... Ἡσύχασε, θὰ γίνει αὐτὸ ποὺ θές, ἐγὼ θὰ σὲ κρεμάσω· μὰ ἕνα ἤθελα νὰ ξέρω, μωρὲ Μανολιό: ἀλήθεια, ἐσὺ τὸ σκότωσες τὸ Γιουσουφάκι μου;

Ὁ Μανολιὸς λυπήθηκε τὸν Ἀγᾶ· ποτὲ δὲν εἶδε τέτοιο πόνο· δὲν ἦταν πιά μανιασμένο θεριὸ ὁ Ἀγᾶς, ὁ πόνος τὸν εἶχε κάμει ἄνθρωπο. Μιὰ στιγμὴ δίστασε, μὰ γρήγορα συνήφερε, σήκωσε τὸ κεφάλι:

— Ἀγᾶ μου, ὁ δαίμονας μ' ἔβαλε, ἔτσι ἦταν γραμμένο, ἐγὼ τὸ σκότωσα.

Ἀκούπησε στὸν τοῖχο ὁ Ἀγᾶς, ἔκλεισε τὰ μάτια. «Ἀλλάχ, Ἀλλάχ, μουρμούρισε, ὄνειρο εἶναι ὁ κόσμος, ἀρφάνεψα...»

Ἄνοιξε τὰ μάτια, χτύπησε τὰ παλαμάκια, πρόβαλε ὁ σεῖζι:

— Πάρ' τον! εἶπε· τὴν ὥρα ποὺ θὰ βασιλεύει ὁ ἥλιος, κρέμασέ τον στὸν πλάτανο.

Ὡστόσο οἱ τρεῖς σύντροφοι, ὁ Μιχελῆς, ὁ Κωσταντῆς κι ὁ Γιαννακός, γύριζαν τὸ χωριό, χτυποῦσαν τίς πόρτες καὶ ξόρκιζαν τοὺς χωριανούς νὰ μὴν ἀφήσουν ἕναν ἄθωο νὰ χαθεῖ.
— Εἶναι ἄθωος ὁ Μανολιός, ἄθωος, ἄθωος! Τὸ κάνει γιὰ νὰ σώσει τὸ χωριό μας... φώναζε ὁ Γιαννακός.

— Τί θέτε τὸ λοιπὸν νὰ κάνουμε; ἀντιμίλησε ἕνας γέρος· νὰ πᾶμε ν' ἀποδείξουμε στὸν Ἀγᾶ πῶς ὁ Μανολιὸς δὲν εἶναι φονιάς; Κι ὕστερα; Ὁ ἄρχισι ὁ Ἀγᾶς νὰ κρεμάει ἀράδα, θὰ ξεπατώσει τὸ χωριό, ἀντὶ ἕνας θὰ χαθοῦν χιλιάδες ἄθωοι... Εἶναι δίκιο; συμφέρει; Δὲν εἶναι καλύτερα νὰ χαθεῖ ἕνας παρὰ χιλιάδες; Κι ἀφοῦ μάλιστα τὸ θέλει ὁ ἴδιος; Ἀφήστε τον, παιδιὰ μου, νὰ πεθάνει γιὰ νὰ μᾶς σώσει, κι ὕστερα τοῦ κάνουμε κόνισμα, τοῦ ἀνάβουμε καντήλι καὶ τὸν προσκυνούμε σὰν ἅγιο. Μὰ νὰ πεθάνει πρώτα.

Κι ἕνας πολυφανεμίτης γύρισε νευριασμένος καὶ ρώτησε τὸ Μιχελῆ:

— Δὲ μοῦ λές, ἀρχοντόπουλό μου, ἔχεις παιδιὰ;

— Ὅχι.

— Τότε δὲ σοῦ πέφτει λόγος· παρὰτα μας.

Καὶ μιὰ γριά, ποὺ κρατοῦσε καὶ χόρευε στὰ γόνατά της τὸν ἑγγονό της, στράφηκε στὸ Γιαννακό καὶ τοῦ κάνει:

— Μωρὲ, τί κάθεται καὶ μοῦ τσαμπουνᾷς, Γιαννακό; Χίλιοι Μανολιοὶ νὰ πεθάνουν καὶ νὰ ζήσει ὁ ἑγγονός μου!

— Εἶναι θεριά ἀνήμερα, λύκοι κι ἄλεπούδες, μουρμούρισε ὁ Γιαννακὸς σφουγγίζοντας τὰ μάτια του.

— Δὲν εἶναι θεριά, Γιαννακό μου, τοῦ ἀπηλογήθηκε ὁ Μιχελῆς, εἶναι ἄνθρωποι... Πᾶμε, ἄδικα χάνουμε τὸν καιρὸ μας· ἂς γίνει ὅ,τι θέλει ὁ Θεός.

— Συλλογιέσαι τὸν πατέρα σου, εἶπε ὁ Γιαννακὸς πεισματωμένος· ἔτσι θὰ γλιτώσει ὁ γέρος.

Ὁ Μιχελῆς στράφηκε, τὰ μάτια του ἦταν βουρκωμένα:

— Συχώρα με, Μιχελῆ μου, φώναξε ὁ Γιαννακός, δὲν ξέρω πιά τί λέω.

Τὴ στιγμὴ ποὺ ζύγωναν στὴν πλατεία, βλέπουν τὴν Κατερίνα λουσμένη, λουσαρισμένη, ν' ἀρμενίζει καὶ νὰ ῥχεται καταπάνω τους σὰ βασιλικιὰ φρεγάδα.

— Κατὰ ποῦ τὸ ἔβαλες, Κατερίνα; μύρισε ἡ στράτα... τῆς κάνει ὁ Γιαννακός.

— Μωρὲ κι οἱ τῆδες, ἔτσι θ' ἀφήσετε τὸ Μανολιὸ νὰ χαθεῖ; ἔσκουξε ἡ χήρα καὶ τὰ μεγάλα μάτια της γέμισαν δάκρυα. Ἐγὼ δὲ θὰ τὸν ἀφήσω· πάω νὰ βρῶ τὸν Ἀγᾶ!

— Τὸν Ἀγά! φώναξε ὁ Κωσταντής· τί νὰ τὸν κάνεις; Ἀκόμα θὰ μαγαρίζεις μαζί του; Θυμήθηκες τὰ παλιά σου;

— Σοῦ ἔστριψε καὶ σένα, Κατερίνα, ἀπὸ τὸν πόνο, εἶπε ὁ Γιαννακός· ἄε, κάμε καὶ σὺ ὅ,τι μπορεῖς... Ὁ Χριστὸς μαζί σου!

— Θὰ σὲ σκοτώσει, κακομοίρα μου, ὁ Ἀγάς ἀπὸ τὴ φούρκα του, γύρισε πίσω... ἔκαμε ὁ Κωσταντής, πού 'χε μετανιώσει γιὰ τὸ λόγο τὸν κακὸ πού τῆς εἶπε.

— Τί νὰ τὴν κάμω τώρα πιά τὴ ζωὴ; ὁ Μανολίδς νὰ σωθεῖ! εἶπε ἡ χήρα καὶ γλίστρησε ἡσυχα ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς τρεῖς ἄντρες, σὰ φρεγάδα.

— Αὐτὴ 'ναι καλύτερη ἀπ' ὅλους μας... μουρμούρισε ὁ Μιχελής, κοιτάζοντάς τὴ νὰ μπαίνει, μὲ τὸ κεφάλι ψηλά, καὶ νὰ χάνεται μέσα στὸ κονάκι τοῦ Ἀγᾶ, πού τὸ πέτυχε ἀνοιχτό.

Ζέστη, νεφόκαμα, βαριά μυρωδιὰ πού κατέβαινε ἀπὸ τὸν ὀντά, ἀπὸ τριαντάφυλλα καὶ σαπημένη σάρκα... Ὁ Ἀγάς εἶχε ἀκουμπήσει τὸ κεφάλι του στὸ σιδερένιο κρεβατάκι καὶ εἶχε ἀποκοιμηθεῖ καὶ χαμογελοῦσε στὸν ὕπνο του. Σίγουρα θὰ ὄνειρεύονταν πῶς ὅλη τούτῃ ἡ συφορὰ ἦταν ὄνειρο, καὶ τώρα θὰ ξυπνήσει καὶ θὰ βρεθεῖ πάλι στὸ μπαλκόνι καὶ θὰ 'ναι δίπλα του τὸ Γιουσсуφάκι νὰ τοῦ γεμίζει τὸ ποτήρι ρακῆ...

Δυὸ περιστέρια πηγαινόρχουνταν στὸ μπαλκόνι, τσιμπολοιοῦνταν καὶ γουργούριζαν, καὶ τ' ἄκουε ὁ Ἀγάς στὸν ὕπνο του καὶ χαμογελοῦσε. Κάτω στὴν αὐλὴ ἡ βρύση εἶχε μείνει ἀνοιχτὴ καὶ ἔτρεχε, καὶ ὁ σκύλος, ξαπλωμένος στὶς πλάκες, εἶχε βγάλει τὴ γλώσσα του ἔξω καὶ λαχάνιαζε. Ἐνας μαῦρος γάτος τετράπαχος εἶχε τρυπῶξει στὸν ἴσκιο καὶ γυάλιζαν μαυλιστικά, ἀνησυχαστικά τὰ πράσινα μάτια του.

Ἡ Κατερίνα δρασκέλισε γρήγορα γρήγορα τὴν αὐλὴ· φοβόταν μὴν τὴν προφτάσει ὁ σείζης, μὴν τὴ γαβγίσει ὁ σκύλος. Μὰ ὁ σείζης δὲ φάνηκε, καὶ ὁ σκύλος τὴ μυρίστηκε, τὴ γνώρισε καὶ κούνησε φιλικὰ τὴν οὐρά του. Κρατοῦσε ἡ χήρα τὴν ἀνάσα της, ἔνιωθε μιὰν παράξενη ἀναγούλιαστικὰ μυρωδιὰ, βρωμοῦσε, καὶ μύριζε ὁ ἀγέρας... Κάτεχε καλὰ τὰ κατατόπια τοῦ σπιτιοῦ, πολλὰς φορὲς τῆς εἶχε ἀνοίξει κρυφὰ τὴν πόρτα ἡ Μάρθα καὶ εἶχε τρυπῶξει ἐδῶ τὴ νύχτα, ὅταν ἦταν ἀκόμα ὀλομόναχος ὁ Ἀγάς... Δὲν εἶχε τότε ἀκόμα ταξιδέψει στὴ Σμύρνη, νὰ δεῖ στὸν τούρκικο μαχαλὰ τὸ Γιουσсуφάκι του νὰ κάθεται σ' ἓνα σκαμνὶ μὲ σεντεφένια ξόμπλια, στὴ μέση τοῦ καφενέ, καὶ νὰ τραγουδάει τοὺς ἄμανέδες. Ζουρλάθηκε ὁ Ἀγάς, καὶ ἀπὸ τότε πιά

πού νὰ βάλει στὸ νοῦ του τὴν Κατερίνα! Συχνὰ πυκνὰ τοῦ θύμιζε ὁ σείζης τὴ χήρα· μὰ ὁ Ἀγάς γελοῦσε. «Μωρὲ σείζη, τοῦ 'πε μιὰ μέρα, μιὰ φορά, λέει, ὁ πασὰς κάλεσε ἓνα φίλο του νὰ πιοῦν μιὰ ρακῆ· τοῦ 'χε καὶ μεζέδες ἓναν κεσὲ ἐλιές καὶ ἓναν κεσὲ μαῦρο χαβιάρι. Ὁ φίλος ἔτρωγε ὅλο χαβιάρι, μήτε μιὰ φορά δὲν ἄγγιξε τίς ἐλιές. "Φάε καὶ ἐλιές, μπέη ἐφέντη μου, τοῦ κάνει ὁ πασὰς. — Καλὸ 'ναι καὶ τὸ χαβιάρι, πασὰ ἐφέντη μου", ἀποκρίθηκε ὁ φίλος. Κατάλαβες, μωρὲ σείζη; Καλὸ 'ναι καὶ τὸ Γιουσсуφάκι μου.» Ὁ σείζης ξεροκατάπιε, καὶ ἀπὸ τὴ μέρα ἐκείνη δὲν τοῦ ξαναμίλησε γιὰ τὴ χήρα.

Πέρασε ἡ Κατερίνα τὴν αὐλὴ, μπῆκε στὸ σπῖτι μέσα, τρόμαξε — ὁ μέγας καθρέφτης, οἱ καναπέδες, τὰ ξομπλιαστὰ σκαμνιά, τὸ βαρὺ προύντζινο μαγκάλι, ὁ σοφὰς, ὅλα τὰ 'χε βάλει σημάδι ὁ Ἀγάς καὶ εἶχαν γίνει συντρίμια. «Τὸ ἴδιο θὰ 'κανε καὶ γιὰ μένα ὁ Παναγιώταρος...» συλλογίστηκε ἡ χήρα καὶ ἀνατρίχιασε.

Ἄκουσε βήματα, κρύφτηκε πίσω ἀπὸ τὸ συντρίμμένο καναπέ. Ὁ σείζης πρόβαλε στὸ κατώφλι, σωστὸ φάντασμα — τὰ μάγουλά του εἶχαν βουλιάξει, τὰ μάτια του εἶχαν ἀδειάσει, τὸ στόμα του ἔτρεχε. Στάθηκε λίγο, κοίταξε γύρα, χωρὶς νὰ βλέπει, ἀναστέναξε καὶ διάβηκε τρεκλίζοντας στὴν αὐλὴ· ξάπλωσε δίπλα στὸ σκύλο καὶ ἔκλαιγε.

Ἐκαμε ἡ χήρα τὸ σταυρὸ της.

— Χριστέ μου, μουρμούρισε, ἐσὺ μονάχα καταλαβαίνεις τὴ γυναίκα καὶ τὴ συχωρὰς, ὅ,τι καὶ ἂν κάνει· εἶμαι ἔτοιμη νὰ παρουσιασθῶ μπροστά σου.

Εἶχε λουστει, εἶχε ἀλλάξει καθαρὰ σώρουχα, ἔβαλε τὸ καλὸ της φουστάνι, περέχουσε, μὲ ἀνθόνερο τὰ μαλλιά της...

— Χριστέ μου, ξαναμουρμούρισε, εἶμαι ἔτοιμη...

— Μωρὴ Κατερίνα, τί γυρεύεις ἐδῶ; Γύρισε εὐτὺς στὸ παντέρμο σου, κακομοίρα!

Στράφηκε ἡ χήρα καὶ εἶδε τὴ Μάρθα ξεμαλλιασμένη, ξαγρυνισμένη, νὰ κρατᾷ μιὰν ἀγκαλιὰ λουλούδια καὶ νὰ ἐτοιμάζεται ν' ἀνέβει στὸν ὀντά...

— Μάρθα μου, θέλω νὰ δῶ τὸν Ἀγά... εἶπε ἡ χήρα.

— Ἀκόμα, μωρὴ, τὸ Γιουσсуφάκι εἶναι ζεστό, καὶ ἔχεις μούτρα... Θὰ σὲ κάμει κιμὰ, κακομοίρα!

— Μάρθα μου, θέλω νὰ δῶ τὸν Ἀγά... ξανάπε ἡ χήρα, ἔχω ἓνα μεγάλο μυστικὸ νὰ τοῦ πῶ· ξέρω τὸ φονιά!

Ἡ γριὰ σκλάβα χιχίρισε:

— Ὁ Μανολίδς; εἶπε σαρκαστικά.

— Όχι, ένας άλλος... Θα δείς και θα φρίξεις!

Ἡ σκλάβά παρατήσε στο σκαλοπάτι τὰ λουλούδια, ζύγωσε τὴ χήρα, ἀνασηκώθηκε στὰ ποδαράκια της:

— Ποιός; ποιός; ρώτησε σουριχτὰ καὶ τὰ μάτια της σπίθισαν· αὐτὸν ἔβαλες καὶ σὺ στοὺ νοῦ σου; Κι ἐγώ! Κι ἐγώ!

— Ποιόν; ἔκαμε ἡ χήρα ξαφνιασμένη.

Ἡ γριά τὴν κοίταξε καλὰ, κούνησε τὸ κεφάλι, ἔσκυψε, πήρε πάλι στὴν ἀγκαλιά της τὰ λουλούδια.

— Τίποτα, εἶπε· δὲν εἶπα τίποτα... Πάω νὰ βάλω τὰ λουλούδια στοὺ ἀναθεματισμένο, γιατί ἄρχισε κιόλα νὰ βρωμάει.

Ἐφτυσε χάμω ἀναγουλιασμένη· καὶ ξαφνικὰ τὴ συνεπῆρε ἡ κακία:

— Γεμάτη σκουλήκια εἶσαι καὶ σὺ, ὁμορφονιά μου, εἶπε, γεμάτη σκουλήκια κι ἐγώ· τί μοῦ κορδώνεσαι; ὅλοι εἴμαστε ἓνα.

Μὰ βαρὺς χτύπος ἀκούστηκε στὸν ὄντα, καὶ μιὰ φωνὴ ἀγριεμένη:

— Ποιὸς εἶναι κάτω, μωρὴ Μάρθα; Μὲ ποιὸν κουβεντιάσεις, καμπούρα; Σκασμός!

Ἡ γριούλα ζάρωσε· μὰ ἡ χήρα προχώρεσε θαρρετὰ πρὸς τὴ σκάλα.

— Ἐγώ 'μαι, Ἀγά μου, ἡ Κατερίνα!

— Ξεκουμπίσου ἀπὸ δῶ, σκρόφα!

Μὰ ἡ χήρα ἄρχισε ν' ἀνεβαίνει γοργά, ξυστὰ τὴ σκάλα.

— Μωρὴ σκύλα, τῆς σοῦριξε ἀπὸ κάτω ἡ γριά, μωρὴ σκύλα, δὲ φοβᾶσαι;

Ἡ χήρα σήκωσε τοὺς ὤμους καὶ προχωροῦσε· ἄξαφνα ὁ Ἀγὰς τὴν εἶδε μπροστά του.

— Ἀγά μου, συχώρεσέ με, συχώρεσέ με! φώναξε ἡ χήρα καὶ κυλίστηκε στὰ πόδια του.

Φρενιασμένος ὁ Ἀγὰς τὴν κλότσησε, τὴν ἀναποδογύρισε καὶ χίμηξε νὰ τὴν γκρεμίσει ἀπὸ τὴ σκάλα. Μὰ ἡ χήρα εἶχε πιαστεί ἀπὸ τὰ κάγκελα, πεσμένη μπρούμυτα, καὶ φώναξε:

— Ἀγά μου, ἀκουσέ με, δὲν μποροῦσα πιά νὰ τὸ κρατήσω μυστικό, ἦρθα καὶ πέφτω στὰ πόδια σου· Ἀγά μου, ἐγὼ τὸ σκότωσα!

— Ἐσύ, μωρὴ γιβεντισμένη; Ἐσύ, μωρὴ πουτάνα; μούγκρισε ὁ Ἀγὰς καὶ στράφηκε γύρω στοὺς τοίχους ζητώντας τὸ γιαταγάνι του.

— Ἐγώ, Ἀγά μου, ἐγὼ ἡ κολασμένη, ἐγὼ τὸ σκότωσα, ἀπὸ ἀγάπη, ἀπὸ ζήλια. Ζήλευα· ἀπὸ τὴ μέρα ποὺ πάτησε στοὺ κονάκι σου δὲ στράφηκες πιά νὰ με δείς. Δὲ μοῦ 'πεγες πιά τὴ

Μάρθα νὰ με φωνάξει... Κι ἐγὼ ἐκλαιγα... ἔλιωνα... Μέρα νύχτα στέκουμουν πίσω ἀπὸ τὴν πόρτα καὶ περίμενα... Τίποτα... τίποτα... Εἶχες τὸ Γιουσουφάκι, καὶ μένα με ξεχνοῦσες... Πῆγα στὶς ξορκίστρες, ἔριξα τὴ νύχτα στοὺ κατώφλι σου μάγια καὶ περίμενα... Μὰ ἐσύ εἶχες τὸ Γιουσουφάκι καὶ μένα με ξεχνοῦσες... Ἀπὸ τὴν πολλὴν ἀγάπη πιά, ἀπὸ τὴν πολλὴ ζήλια, τὸ μυαλό μου 'στριψε· καὶ χτὲς μεσάνυχτα πῆρα τὸ μαχαίρι...

Σοῦρθηκε στὰ πόδια τοῦ Ἀγὰ, τ' ἀγκάλιασε:

— Ἀγά μου, ἔσκουξε, Ἀγά μου, σκότωσέ με! Τί νὰ τὴν κάμω τὴ ζωὴ; σκότωσέ με!

Ὁ Ἀγὰς στρούφιζε τὰ μάτια γύρω τριγύρω στοὺς τοίχους καὶ ζητοῦσε τὸ γιαταγάνι του. Στρουφογύριζε τὸ σπίτι, τὰ μάτια του εἶχαν θολώσει, δὲν ἔβλεπε τίποτα· ἡ χήρα ἔβγαλε ἀπὸ τὸν κόρφο της τὸ μαχαίρι.

— Νά, με τοῦτο τὸ μαχαίρι τὸ σκότωσα...

Ἀνασηκώθηκε στὰ γόνατά της, ἄπλωσε τὸ μαχαίρι στοὺν Ἀγὰ...

— Νά, με τοῦτο τὸ μαχαίρι... ξανάπε κι ἄπλωσε τὸ λαιμό της.

Τὰ μάτια τοῦ Ἀγὰ γέμισαν αἷματα· στράφηκε, εἶδε τὸ Γιουσουφάκι νὰ κεῖται χλωμό, με τὰ μάτια ἀνοιχτά, με τὸ στόμα ἀνοιχτό, κι οἱ μύγες, χοντρές, γαλαζόμαυρες, μπαινόβγαιναν στὰ χεῖλια του καὶ στὰ ρουθούνια.

Κοίταξε μπροστά του, εἶδε τὴ χήρα· χίμηξε ἀπάνω της, ἄρπαξε τὸ μαχαίρι ποὺ τοῦ ἄπλωνε, τὸ σήκωσε ψηλὰ καὶ μεμιάς τὸ κάρφωσε, ὡς τὴ λαβὴ, στὴν καρδιά της. Κι ὕστερα τῆς ἔδωκε μιὰν κλοτσιὰ καὶ τὴν κατρακύλησε ἀπὸ τὴ σκάλα.

X

ΤΟ ΑΙΜΑ ΤΗΣ ΧΗΡΑΣ ΦΡΕΝΙΑΣΕ ΤΟΝ ΑΓΑ. ΚΟΚ-
κίνησε τὸ μυαλό του, γέμισε αἵματα· ξύπνησε ἡ παμπά-
λαιη λαχτάρα νὰ σφάζει ἀράδα ἀνθρώπους καὶ ζὰ τριγύρα ἀπὸ τὸ
ἀγαπημένο κορμί ποὺ τοῦ 'χε σκοτωθεῖ, γιὰ ν' ἀλαφρώσει ἡ
καρδιά του· κρατοῦσε ἀκόμα τὸ μαχαίρι, τὸ μπράτσο του ὡς
τὸν ἀγκώνα ἦταν βουτηγμένο στὸ αἷμα.

Φώναξε τὸ σείζη:

— Κατέβα στὸ μπουντρούμι, πιάσε τὸ Μανολιό, φέρε τον
στὸν πλάτανο. Βάρα τὴν τρουμπέτα νὰ μαζωχτοῦν οἱ γκιαού-
ρηδες νὰ τὸν καμαρώσουν. Καὶ νὰ τὸ πᾶτε καὶ τὸ Γιουσсуφάκι
μου στὸν πλάτανο, νὰ δεῖ κι αὐτό... Κρέμασέ τον τὸν ἄτιμο,
εἶναι δὲν εἶναι φονιάς! Καὶ φέρε μου τὸ βούρδουλα, θὰ κατέβω
μοναχός μου, νὰ τοὺς σπάσω τὰ κόκαλα. Ν' ἀλαφρώσω! Μπο-
ρεῖ νὰ τοὺς κρεμάσω ἀπόψε, ἀράδα, καὶ τοὺς πέντε· φταῖνε δὲ
φταῖνε! Θὰ τοὺς κρεμάσω ὄλους, ὄλους! Γιατί νὰ ζοῦν οἱ
γκιαούρηδες, καὶ μένα τὸ Γιουσсуφάκι μου νὰ κείτεται σκοτω-
μένο; Φεύγα!

Βούρκωσαν πάλι τὰ μάτια του, στράφηκε, ἀπίθωσε ἀπάνω
στὸ Γιουσсуφάκι, ἀνάμεσα στὰ τριαντάφυλλα καὶ τὰ γιασεμιά,
τὸ αἱματωμένο μαχαίρι.

— Πάρ' το μαζί σου, Γιουσсуφάκι μου, εἶπε.

Διπλογονάτισε χάμω, ἀκούμπησε στὸ σιδερένιο κρεβατάκι,
ἄρχισε νὰ καπνίζει. Ἐκλείσε τὰ μάτια, γέμισε ὁ νοῦς του κάμ-
πους καὶ βουνὰ καὶ χωριά, ξαναπῆρε τὸ δρόμο, ἔκαμε πάλι τὸ
ταξίδι ἀπὸ τὴ Λυκόβρυση στὴ Σμύρνη. Πότε σὲ ἀραμπάδες,
πότε καβάλα σὲ μουλάρι καὶ πότε μὲ τὴ μηχανὴ τοῦ διαόλου

ποὺ 'φεραν οἱ Φράγκοι, ἀνάθεμά τους! Κι ἄξαφνα, ἓνα πρωί,
τί θάμα ἦταν αὐτό! Παλάτια, παζάρια, τζαμιά, χιλιάδες λαὸς
καὶ μούζικες καὶ περβόλια καὶ θάλασσα! Κι ὀλομεμιὰς τὰ πάντα
βούλιαξαν, καὶ μονάχα ἓνας καφενὲς ἀπόμεινε στὴν παραφρὴ
τῆς θάλασσας, κι ἦταν οἱ πόρτες ἀνοιχτές, ἔκανε ζέστη, βασι-
λευε ὁ ἥλιος κι εἶχαν καθίσει τριγύρα ἀπάνω σὲ ψάθες οἱ ἀγάδες
φρεσκοπλυμένοι, φρεσκοντυμένοι, μὲ τοὺς ναργιλέδες τους, μὲ τὰ
βαμμένα τους καραμπογιὰ μουστάκια. Καὶ στὴ μέση, θρονια-
σμένο σ' ἓνα ἀψηλὸ σκαμνί — μπαίνει ὁ Ἀγὰς τῆς Λυκόβρυσης
καὶ τί νὰ δεῖ; — τὸ Γιουσсуφάκι, καὶ τραγουδοῦσε: «Ντουινὰ
ταμπίρ, ρουγιά ταμπίρ, ἀμὰν ἀμὰν!» Κι ὀλομεμιὰς βούλιαξε
ὁ καφενὲς, ἀγάδες καὶ ψάθες καὶ ναργιλέδες, κι ἀπόμεινε ἀπ'
ὀλη τὴ Σμύρνη αὐτὸς μονάχα καὶ τὸ Γιουσсуφάκι του· ὁ ἓνας
γονατιστὸς καὶ παρακαλοῦσε, καὶ τὸ ἄλλο ὄλο νάζι καὶ κουνή-
ματα καὶ μασοῦσε μαστίχα.

Μπήκε ὁ σείζης, τοῦ 'φερε τὸ βούρδουλα καὶ τὸν ἀπίθωσε
ἀπάνω στὰ γόνατά του· ἔσκυψε ὁ Ἀγὰς καὶ τὸν κοίταξε μὲ βα-
ριά βλέφαρα, μὰ δὲν κουνήθηκε. Ποῦ νὰ πάει; Γιατί νὰ φύγει
ἀπὸ κεῖ ποῦ βρίσκεται, στὴν ἄκρα τῆς θάλασσας, μὲ τὸ Γιου-
ссуφάκι του; Ἐκλείσε πάλι τὰ μάτια καὶ ξαναγύρισε στὴ
Σμύρνη.

Ἐξω ἡ τρουμπέτα τοῦ σείζης ἀκούστηκε ἀγριεμένη. Ὁ ἥ-
λιος πιά εἶχε γείρει, μὰ ἡ ζέστη δὲν ἔπεσε, φύλλο δὲν κουνιόταν·
ἀσάλευτο, ἀνυπεράσπιστο, τὸ χωριὸ εἶχε κουκουβίσει κάτω
ἀπὸ τὸν ἥλιο καὶ καίγονταν.

Μιά μιὰ οἱ πόρτες ἀνοίγουν, βγαίνουν οἱ χωριανοὶ γρικάν-
τας τὴν τρουμπέτα, μαζεῦνται γύρα ἀπὸ τὸν πλάτανο. Ἄλλοι,
κατσουφιασμένοι, σωπαίνουν· ἄλλοι, ἐρεθισμένοι, πᾶνε κι ἔρ-
χονται, συζητοῦν, σκότωσε δὲ σκότωσε, εἶναι δὲν εἶναι κακοῦρ-
γος ὁ Μανολιός.

— Ἀπὸ σιγανὸ ποτάμι μακριὰ τὰ ροῦχα σου! ἔλεγε ἓνας
κουνώντας τὸ κεφάλι. Πάντα μου ἐγὼ τὸ Μανολιὸ τὸν ὑπο-
ψιάζουμουν· πότε μὲ τὴ χήρα, πότε μὲ τὸ Γιουσсуφάκι... φτοῦ
νὰ χαθεῖ!

Ὁ γερο-κानτηλανάφτης κατάφτασε ξεγλωσσισμένος· φέρνει
καινούριο φοβερὸ μαντάτο, εἶναι χαρούμενος:

— Πέρασα ἀπὸ τὸ κονάκι, ζύγωσα· ὅπου, βλέπω στὴν αὐλὴ
τῇ γριὰ Μάρθα τὴν καμπούρα νὰ δέρνεται καὶ νὰ μοιρολογιέ-
ται· «Τί ἔχεις, μωρή; τῆς κάνω. — Σκότωσαν τὴ χήρα! —
Ποιός, μωρή; — Ὁ Ἀγὰς. Τὴν ἔσφαξε σὰν ἀρνὶ καὶ τὴν
γκρέμισε ἀπὸ τὴ σκάλα. Φώναξε τοὺς χριστιανούς νὰ ῥθουν

νὰ τὴν πάρουν... χριστιανή 'ταν κι αὐτὴ ἡ κακομοίρα... νὰ τὴ θάψουν!»

— Θάψιμο, λέει, θέλει! εἶπε χιχιρίζοντας ἓνας κιτρινιάρης· πῖσσα στὰ κόκαλά της!

Ὁ ἥλιος πιά ἔλεγε νὰ βασιλέψει· τὰ μικρὰ κελαηδοπούλια ἔφερναν γύρους στὸν πλάτανο νὰ κουρνιάσουν, μὰ εἶδαν πλῆθος ἀνθρώπους μαζεμένους κάτω ἀπὸ τὰ φύλλα του, ἄκουσαν βουή μεγάλη καὶ τρόμαξαν· πετάριζαν δῶθε κεῖθε ἀνήσυχα καὶ περιμέναν πότε ν' ἀφανιστεῖ τὸ ἀνθρωπολόι καὶ νὰ γυρίσουν αὐτὰ στὶς φωλιές τους.

Ἀξαφνα, ἀκούστηκε ἡ βαριὰ πόρτα τοῦ Ἀγᾶ ν' ἀνοίγει, ὅλα τὰ κεφάλια στράφηκαν, ἓνα ἄχ! σηκώθηκε σὰν κύμα ἀπὸ στῆθος σὲ στῆθος καὶ τρικύμισε τὸν ἀγέρα — ἦσυχος, χαμογελαστός, εἶχε προβάλει στὸ κατώφλι ὁ Μανολιός, μὲ τὰ χέρια πιστάγκωνα δεμένα, κι ἀπὸ τὸ πρόσωπό του καὶ τὰ μπράτσα του ἔτρεχαν αἵματα.

Κοντοστάθηκε μιὰ στιγμή σὰ νὰ 'θελε νὰ χαιρετήσῃ τοὺς χωριανούς, μὰ ὁ σείζης πρόβαλε πίσω του ἀγριεμένος καὶ τὸν χτύπησε βαριὰ μὲ τὸ βούρδουλα· κι ὁ Μανολιός, ἀμίλητος, δρασκέλισε τὸ κατώφλι.

Πίσω του πρόβαλαν πάλι οἱ δυὸ βαστάζοι μὲ τὸ σιδερένιο κρεβατάκι, ὅπου κείτονταν, κάτω ἀπὸ ἀγκαλιές λουλούδια, τὸ μισοσαπημένο Γιουσουφάκι.

Ὁ Μανολιός προχωροῦσε ἦσυχος, τὸ μάτι του ἀποσέρνουνταν ἀργά, ἀποχαιρετιστικά στ' ἀνθρώπινα κεφάλια γύρω του, στὰ σπίτια, στὰ δέντρα καὶ πέρα στὰ σπαρτά, πού ἔγερναν πιά ψωμωμένα καὶ χρυσοκοποῦσαν στὸν ἥλιο πού βασίλευε. «Δόξα σοι ὁ Θεός, συλλογίζονταν, θά 'χουμε καλὴ σοδειὰ ἐφέτο· θὰ χορτάσει ἡ φτώχεια!»

Ἀξαφνα πῆρε τὸ μάτι του, κάτω ἀπὸ τὸν πλάτανο, τοὺς τρεῖς φίλους πού τὸν κοίταζαν κι ἐκλαιγαν. Ὁ Μανολιός τοὺς χαμογέλασε καὶ κούνησε τὸ κεφάλι νὰ τοὺς χαιρετήσῃ· στάθηκε μιὰ στιγμή, κοίταξε τὸ λαό, φώναξε:

— Χωριανοί, φεύγω· ἔχετε γειά!

Γύρισε πάλι τὰ μάτια του στοὺς τρεῖς συντρόφους:

— Ἀδέρφια, φώναξε, Μιχελή, Γιαννακό, Κωσταντή, φεύγω, ἔχετε γειά!

— Ἀθῶος! Ἀθῶος! Ἀθῶος! φώναξαν οἱ τρεῖς φίλοι καὶ πνίγονταν ἡ φωνή τους.

— Δὲν ἔχετε, μωρέ, φιλότιμο; φώναξε ὁ Γιαννακὸς στοὺς χωριανούς πού κοίταζαν ἀλαλιασμένοι· δὲν πέφτετε νὰ τὸν προ-

σκυνήσετε, ἀφιλότιμοι; Γιὰ μᾶς, μωρέ, σκοτώνεται, γιὰ νὰ γλιτώσῃ τὸ χωριό· δὲν τὸ καταλαβαίνετε; Παίρνει ὅλων ὧν μᾶς τὰ κρίματα στὸ λαιμό του σὰν τὸ Χριστό. Ἀδέρφια...

Μὰ δὲν πρόλαβε νὰ τελειώσῃ· ὁ σείζης εἶχε χιμήξῃ ἀπάνω του κι ὁ βούρδουλας τύλιξε δυὸ δίπλες τὸ λαιμό του.

Ὁ Ἀγᾶ πρόβαλε στὴν πόρτα· μεμιᾶς μυρίστηκαν ὅλοι τὸ χνῶτο του καὶ σῶπασαν· σκίστηκε ὁ λαός, ἄνοιξε νὰ περάσῃ. Βαρὺς, συννεφιασμένος, ὁ Ἀγᾶ προχώρησε, μὲ τὰ μάτια καρφωμένα στὴ γῆ.

Ἐφτασε στὸν πλάτανο, στάθηκε· καὶ δίχως νὰ στραφεῖ νὰ δεῖ τὸ Μανολιό, ἄπλωσε τὸ χέρι του στὸ σείζη:

— Κρέμασέ τον! πρόσταξε.

Χίμηξε ὁ ἄγριος ἀνατολίτης στὸ Μανολιό, τὸν ἄρπαξε ἀπὸ τὸ σβέρκο.

Μὰ τὴ στιγμή ἐκείνη ἀκούστηκε στριγγιά φωνή, τρομαγμένη καὶ χαρούμενη:

— Ἀγά μου! Ἀγά μου!

Κι ἡ γρια-Μάρθα κατρακυλοῦσε λαχανιασμένη, κρατώντας ἓναν μπόγο ροῦχα στὴν ἀγκαλιά της. Ὁ σείζης χλώμιασε, ἀφήκε τὴ θελιά πού ἐτοίμαζε, ἀκούμπησε στὸν πλάτανο, καὶ τὸ κατωσάγονό του ἔτρεμε. Ἡ γρια-καμποῦρα εἶχε σωριαστεῖ τώρα στὰ πόδια τοῦ Ἀγᾶ:

— Ἀγά μου, στρίγγιζε, κοίτα! κοίτα!

Καὶ ξετύλιγε τὸν μπόγο κι ἄπλωνε χάμω στὰ πόδια τοῦ Ἀγᾶ ἓνα ζιπούνι, ἓνα κοντοβράκι, ἓνα ζευγάρι τουζλούκια, ὅλα βουτημένα στὰ αἵματα. Ὁ Ἀγᾶς ἔσκυψε:

— Ποιανοῦ, μωρή, τὰ ροῦχα αὐτά; φώναξε.

— Τοῦ σείζη, ἀποκρίθηκε ἡ γρια-Μάρθα. Τοῦ σείζη!

Ὁ Ἀγᾶς στράφηκε, κοίταξε τὸ σείζη· εἶχε τώρα σωριαστεῖ χάμω στὴ ρίζα τοῦ πλάτανου· οἱ χωριανοὶ κράτησαν τὴν ἀνάσα.

Μὲ μιὰ δρασκελιά ὁ Ἀγᾶς βρέθηκε ἀπὸ πάνω του· τὸν σκούνηξε μὲ τὸ ποδάρι, οὐρλιασε:

— Ἀλὴ Μουχτάρ!

Ὁ σείζης, κουλουριασμένος χάμω, ἔκρυψε τὸ πρόσωπο μέσα στὶς τριχωτὲς χεροῦκλες του.

— Ἀμάν! μουγκαλίστηκε σὰ μουσκάρι.

Οἱ τρεῖς σύντροφοι ζύγωσαν κι ἡ καρδιά τους χτυποῦσε νὰ σπάσῃ. Τὸ πλῆθος ὅλο μαζὶ κουνήθηκε, κύκλωσε τὸν Ἀγᾶ, τὸ σείζη καὶ τὴ γρια-Μάρθα. Κρυφὰ ὁ Γιαννακὸς ζύγωσε τὸ Μανολιό, τὸν ἔλυσε, τοῦ ἄρπαξε τὸ χέρι καὶ τοῦ τὸ φίλησε.

Ὁ Ἀγᾶς σήκωσε τὸ κεφάλι, εἶδε τοὺς χωριανούς, εἶδε τὰ